

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

Факльтэт музычнага мастацтва

Кафедра беларускай народна-песеннай творчасці

УЗГОДНЕНА
Загадчык кафедрай
Л.Л. Ражкова

УЗГОДНЕНА
Дэкан факультэта
І.М. Грамовіч

_____ 2019 ____ г.

_____ 2019 ____ г.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС
ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ

БЕЛАРУСКАЯ НАРОДНА-ПЕСЕННАЯ ТВОРЧАСЦЬ

для студэнтаў вышэйшых навучальных устаноў
па спецыяльнасці 1-18 01 01 Народная творчасць (па напрамках),
напрамку спецыяльнасці 1-18 01 01-01 Народная творчасць (харавая музыка),
спецыялізацыі 1-18 01 01-01-02 харавая музыка народная
і спецыяльнасці 1-16 01 10 Спевы (па напрамках), напрамку
спецыяльнасці 1-16 01 10-02 Спевы (народныя)

Складальнік
Зяневіч У.К.

Разгледжана і зацверджана
на пасяджэнні Савета ўніверсітэта
16 красавіка 2019, пратакол № 8

Складальнік

У.К.Зяневіч, прафесар кафедры беларускай народна-песеннай творчасці ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, дацэнт

Рэцэнзенты:

Л.М. Сідаровіч, загадчык кафедры міжкультурных камунікацый УА “Інстытут сучасных ведаў” імя А. М. Шырокава, доктар мастацтвазнаўства, дацэнт;

Т. М. Цыбульская, загадчык кафедры спеваў УА “Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі”, дацэнт.

Разгледжана і рэкамендавана да зацвярджэння

Кафедрай беларускай народна-песеннай творчасці (пратакол № ад студзеня 2019)

Саветам факультэта музычнага мастацтва (пратакол № ад студзеня 2019)

ЗМЕСТ

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

Падручнікі

Тэзісы лекцый па вучэбнай дысцыпліне Беларуская народна-
песенная творчасць

Кіна-, відэа- і аўдыёматэрыялы

ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

Уніфікаваная форма аналітычных каментарыяў фальклорнага твору

Вучэбная спеўная аўдыё- анталогія беларускіх народных песень
Хрэстаматыя “Народное музыкальное творчество”.

РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ

Віды самастойнай працы студэнтаў

Пералік прыкладных кантрольных заданняў для самастойнай
працы

Пералік прыкладных кантрольных пытанняў для дыягностыкі
самастойнай працы студэнтаў

Тэматыка семінарскіх заняткаў

Прыкладная тэматыка курсавых работ

Пытанні да заліку па вучэбнай дысцыпліне ”Беларуская народна-
песенная творчасць”

Пытанні да выніковага экзамену па вучэбнай дысцыпліне
”Беларуская народна-песенная творчасць”

Патрабаванні да экзамену па вучэбнай дысцыпліне «Беларуская
народна-песенная творчасць»

Крытэрыі ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці студэнтаў

ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ

Вучэбная праграма па вучэбнай дысцыпліне Беларуская народна-
песенная творчасць

Вучэбна-метадычная карта вучэбнай дысцыпліны “Беларуская народна-песенная творчасць” для дзённай формы атрымання вышэйшай адукацыі

Вучэбна-метадычная карта вучэбнай дысцыпліны “Беларуская народна-песенная творчасць” для завочнай формы атрымання вышэйшай адукацыі

Асноўная літаратура

Дадатковая літаратура

Вучэбны тэрміналагічны слоўнік

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбна-метадычны комплекс па дысцыпліне «Беларуская народна-песенная творчасць» прызначаны для студэнтаў кафедры беларускай народна-песеннай творчасці факультэта музычнага мастацтва ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», якія вывучаюць народную традыцыйную песенную культуру ва ўсім багацці яе жанраў, стыляў і рэгіянальных разнавіднасцяў.

Вучэбна-метадычны комплекс складзены ў адпаведнасці з патрабаваннямі дзяржаўнага адукацыйнага стандарту і праграмы ўстановы адукацыі па вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасцяў: 1-180101 Народная творчасць (па напрамках), накірунак спецыяльнасці 1-18 01 01-01 Народная творчасць (харавая музыка), спецыялізацыі 1-18 01 01-01 02, што прад'яўляюцца да зместу па дадзенай дысцыпліне.

Дысцыпліна «Беларускае народна-песенная творчасць» разлічана на 68 гадзіны, з іх 34 гадзіны аўдыторнай працы і 34 гадзіны самастойнай працы ў адпаведнасці з Праграмай Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь.

Вучэбна-метадычны комплекс складаецца з чатырох раздзелаў. Першы «Тэарэтычны раздзел» ўключае ў сябе навучальны дапаможнік, канспект лекцый па асноўных праблемах сучасных ведаў па беларускай народна-песеннай творчасці, кіна-, відэа- і аўдыёматырыялы; другі "Практычны раздзел" – тэматыку семінарскіх заняткаў з асвятленнем асноўных пытанняў, рэпертуарны зборнік для практычнага засваення фалькларыстычнага матэрыялу; ў трэці «Раздзел кантролю ведаў» уваходзяць «Пералікі рэкамендуемых сродкаў дыягностыкі», «Крытэрыі вынікаў вучэбнай дзейнасці», «Метадычныя рэкамендацыі па падрыхтоўцы самастойнай працы», «Патрабаванні ды экзамену (заліку) па дысцыпліне», «Пералік прыкладных кантрольных заданняў і прыкладных кантрольных пытанняў для дыягностыкі кантраляванай самастойнай працы», «Прыкладная тэматыка курсавых работ», пералік пытанняў па тэмах семінарскіх і практычных заняткаў, пытанні да заліку (іспыту); чацвёрты «Дапаможны раздзел» змяшчае вучэбную праграму, а таксама спісы асноўнай і дадатковай літаратуры, кароткі тэрміналагічны слоўнік.

У навучальным працэсе на кафедры беларускай народна-песеннай творчасці дадзены вучэбна-метадычны комплекс з'яўляецца метадычнай асновай для вывучэння дысцыпліны «Беларуская народна-песенная творчасць». У сваю чаргу дысцыпліна «Беларуская народна-песенная творчасць» служыць тэарэтычнай базай для вывучэння народнай песні ў працэсе праходжання навучальных дысцыплін «Расшыфроўка», «Аранжыроўка беларускіх народных песень» «Харавая аранжыроўка», «Харавы клас», «Гуртавыя спевы»,

«Пастаноўка галасы».

Матэрыялы ўсіх раздзелаў дадзенага вучэбна-метадычнага комплексу накіраваны на тэарэтычнае вывучэнне і практычнае засваенне жанравай разнастайнасці песеннага фальклору беларусаў, а таксама на атрыманне першасных навыкаў аналізу народнай песні. У змесце вучэбна-метадычнага комплексу вялікая ўвага надаецца разгляду песенных фальклорных жанраў у цеснай узаемасувязі з іншымі галінамі народнай творчасці – народнымі абрадамі, музыкай і харэаграфіяй.

Мэта вучэбна-метадычнага комплексу: сфарміраваць у студэнтаў уяўленне аб музычным фальклоры як адмысловым тыпе мастацкай культуры; даць пэўныя навыкі працы з музычным фальклорным матэрыялам, выхаваць у студэнтаў беражлівыя адносіны да народнай музычнай творчасці як нацыянальнай духоўнай спадчыны.

Задачы вучэбна-метадычнага комплексу:

- дапамагчы студэнту ў вывучэнні традыцыйных жанраў песеннага фальклору;
- спрыяць фарміраванню навыкаў самастойнай працы;
- спрыяць выяўленню асноўных заканамернасцей музычнага мовы ў мастацтве вуснай традыцыі;
- развіццё навыкаў аналізу паэтычнай і музычнай мовы народных песень;
- садзейнічаць вывучэнню гісторыка-стылявых пластоў беларускага песеннага фальклору, яго жанраў ў разнастайнасці іх рэгіянальнай стылістыкі;

У аснове зместу навучання ў вучэбнай дысцыпліне «Беларуская народна-песенная творчасць» ляжыць аўтэнтычны беларускі песенны фальклор і дадатковы фальклорны матэрыял, які адлюстроўвае кантэкст бытавання народнай песні. Знаёмства студэнтаў з аўтэнтычнымі запісамі музычнага фальклору дае магчымасць назіраць сапраўднае жыццё народнай песні ва ўсёй яе інтанацыйна-мелодычнай, рытмічнай, ладавай і тэмбравай разнастайнасці, багаці формаў і стыляў народнай песні.

Цэнтральная метадалагічная ўстаноўка выдання — выяўленне ў жанравай сістэме музычна-песеннага фальклору як агульных, так і рэгіянальных прыкмет, якія дазваляюць прадставіць музычная творчасць народа ва ўсім багаці яго рэгіянальных і лакальных разнавіднасцяў. Валодаючы цэласнасцю, маналітнасцю, мясцовая рэгіянальная традыцыя ў той жа час аб'ядноўвае разнастайныя, часам кантрасныя з'явы. Для таго, каб зразумець вобразны сэнс народных песень рэгіянальнай традыцыі, важна вызначыць характэрныя мясцовыя асаблівасці кожнага фальклорнага твору, а таксама яго месца і ролю ў музычным фальклоры таго рэгіёну, дзе яно зафіксавана.

У сувязі з разнастайнасцю вучэбнай літаратуры, мы абмяжоўваемся указаннемі толькі на выданні, якія ўваходзяць у асноўны корпус падручнікаў і

дапаможнікаў, адрасаваных студэнтам вышэйшай школы. Разам з тым, пры рэалізацыі гэтай праграмы пералік можа быць істотна пашыраны, улічваючы магчымасці студэнтаў самастойна вывучаць адпаведную літаратуру пры падрыхтоўцы запланаваных семінарскіх заняткаў і курсавых работ.

Працэс вывучэння дысцыпліны «Беларуская музычна-песенная творчасць» накіраваны на фарміраванне наступных компетенцый:

- здольнасць і гатоўнасць арыентавацца ў спецыяльнай літаратуры як у сферы музычнага фальклору, адукацыі і навукі, так і ў сумежных абласцях мастацтва;

- здольнасць і гатоўнасць асэнсоўваць развіццё музычнага фальклору, іншых сфер мастацкай дзейнасці, навукі і адукацыі ў гістарычным кантэксце;

- здольнасць і гатоўнасць працаваць з навуковай і мастацтвазнаўчай літаратурай, карыстацца прафесійнымі паняццямі і тэрміналогіяй;

- здольнасць і гатоўнасць аналізаваць народныя музычныя творы;

- здольнасць і гатоўнасць разумець сутнасць і значэнне інфармацыі ў развіцці сучаснага грамадства, выкарыстоўваць для вырашэння камунікатыўных задач сучасныя тэхнічныя сродкі і інфармацыйныя тэхналогіі, выкарыстоўваць асноўныя метады, спосабы і сродкі атрымання, захоўвання, перапрацоўкі інфармацыі ў практычнай дзейнасці;

- набываць навыкі працы з кампутарам як сродкам кіравання інфармацыяй, працаваць з традыцыйнымі носбітамі інфармацыі;

- здольнасць і гатоўнасць свабодна валодаць літаратурнай і дзелавой пісьмовай і вуснай мовай на беларускай мове;

- удасканалваць навыкі публічнай і навуковай дыскусіі;

- ствараць і рэдагаваць тэксты прафесійнага прызначэння, аналізаваць логіку разваг і выказванняў;

- здольнасць і гатоўнасць набываць з вялікай ступенню самастойнасці новыя веды, выкарыстоўваючы сучасныя адукацыйныя і інфармацыйныя тэхналогіі.

Студэнт павінен мець уяўленне пра спецыфіку музычнага-песеннага фальклору як важнай часткі традыцыйнай народнай культуры, умець ведаць асноўныя тэарэтычныя працы і публікацыі музычна-этнаграфічных матэрыялаў.

У выніку асваення дысцыпліны студэнты павінны ведаць:

- прадметную спецыфіку музычнага фальклору як важнай часткі традыцыйнай народнай культуры;

- падыходы тэорыі да архаічных тыпаў культуры, асаблівасці яе мовы, асновы сінтаксісу і марфалогіі асноўных формаў народнай творчасці;

- змест паняццяў і катэгорый, якія ўжываюцца да традыцыйнай (народнай) культуры і іх выкарыстанне ў кампаратыўных аналізе узораў этнічнай культуры;

- змест і значэнне фундаментальных катэгорый (культурагенэз, тыпалогія культуры, традыцыя, карціна свету, час-прастора, парадыгма, фальклор, постфальклор, неофальклор);

- асноўныя тэарэтычныя працы і публікацыі музычных этнаграфічных матэрыялаў;

умець:

- раскрыць змест асноўных навуковых катэгорый і растлумачыць паняцці, якія прымяняюцца ў музычнай фалькларыстыцы і этнамузыкалогіі;

- ўспрымаць і інтэрпрэтаваць агульныя, прыватныя і асаблівыя прыкметы музычнага фальклору розных этнакультурных рэгіёнаў Беларусі;

- абгрунтавана вызначаць жанравую прыналежнасць фальклорных тэкстаў;

- аналізаваць прафесійную музыку з пазіцыі выяўлення элементаў фалькларызму і архетыпічных рытмаінтанацыйных, ладагарманічных і фактурных знакаў.

Валодаць:

- метадамі аналізу фальклорных тэкстаў, разнастайных культурных формаў і працэсаў;

- асноўным паняццым апаратам сферы духоўнай і матэрыяльнай культуры.

2. ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ РАЗДЕЛ*

ТЭЗИСЫ ЛЕКЦЫЙ ПА ДЫСЦЫПЛІНЕ БЕЛАРУСКАЯ НАРОДНА-ПЕСЕННАЯ ТВОРЧАСЦЬ

Уводзіны

Дысцыпліна “Беларуская народнапесенная творчасць” у сістэме падрыхтоўкі сучаснага спецыяліста ва ўстановах адукацыі культуры і мастацтваў. Месца дысцыпліны “Беларуская народнапесенная творчасць” у вучэбным, навукова-даследчым і мастацка-творчым комплексе адукацыйнай дзейнасці. Сувязь “Беларускай народнапесеннай творчасці” з комплексам сацыяльна-гуманітарных, агульных музычна-тэарэтычных, спецыяльных дысцыплін. Роля і значэнне дысцыпліны ў прафесійным станаўленні спецыяліста ў галіне культуры і мастацтваў.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУИМ

РАЗДЕЛ I. ФАЛЬКЛОР У СІСТЭМЕ СУЧАСНАЙ ДУХОЎНАЙ КУЛЬТУРЫ

Лекцыя 1. Фальклор як цэласная сістэма

Паняцці культуры, духоўнай культуры, мастацкай культуры. Тыпы культур. Традыцыйная культура і музычны фальклор. Фальклор і мова як цэнтралізуючыя элементы ў сістэме нацыянальнай мастацкай культуры. Фальклор і праблемы экалогіі культуры. Фальклор як спецыфічная сфера мастацкай дзейнасці. Спецыфічныя рысы і характэрныя асаблівасці музычнага фальклору: вусная прырода існавання фальклору; біфункцыянальнасць; варыянтнасць і варыятыўнасць як формы існавання фальклорнага твора; імправізацыйны характар выканання; адзінства індывідуальнага і калектыўнага ў фальклору; фальклорны сінкрэтызм. Народная песня як крыніца нацыянальнай музычнай лексікі. Фальклор і фалькларызмы. Эстэтычная сістэма беларускага песеннага фальклору. Сінкрэтычнае адзінства эстэтычных, маральна-этычных і утылітарна-практычных уяўленняў у беларускім фальклору. Паняцце універсальнага “добра”. Народныя ўяўленні пра прыгожае і агіднае, узвышанае і нізкае, трагічнае і камічнае. Эстэтычныя сімвалы ў беларускім песенным фальклору.

У другой палове XX ст. французскі этнограф і культуролог Клод Леві-Строс ўвёў у навуковы ўжытак тэрміны для абазначэння **двух прынцыпова розных тыпаў культуры**. Культуру еўрапейскага тыпу, якая з эпохі Новага часу стала асновай для развіцця сусветнай цывілізацыі, ён пазначыў як **«гарачы» тып культуры**. Галоўнае ў культуры гэтага тыпу – арыентацыя на пазнанне, на засваенне новых ведаў і вопыту з дапамогай метадаў рацыянальнага мыслення. Галоўны інструмент такога пазнання – пісьмовая (алфавітная) мова, з дапамогай якой фіксуюцца новыя веды ў выглядзе гістарычных дакументаў, навуковых прац, літаратурных твораў – помнікаў пісьменства. Гэта азначае, што **любая пісьмовая культура**, па вызначэнне Леві-Строса, з’яўляецца **культурай «гарачага» тыпу**. Яе фарміраванне ў якога-небудзь народа звычайна супадае з этапам ўзнікнення дзяржавы. Культура гэтая бесперапынна эвалюцыянуе, выкарыстоўваючы ўсе новыя тэхнічныя сродкі для захоўвання і перадачы інфармацыі. Такім чынам, працэс асваення і назапашвання новых ведаў аб свеце ідзе пастаянна – іншымі словамі, культура «гарачага» тыпу развіваецца дынамічна і лінейна. У гэтай культуры ўзнікае і становіцца цэнтральным паняцце аўтарства, творчай індывідуальнасці. Культура менавіта такога, «гарачага», тыпу ў цяперашні час дамінуе ў свеце і фармуе сучаснага чалавека постіндустрыяльнага грамадства.

Існуе і іншы, «халодны» тып культуры. Да гэтага тыпу адносяцца **архаічныя** або, як іх прынята называць, **традыцыйныя культуры** – тыя, якія склаліся ў розных народаў на самым раннім этапе іх развіцця, у перыяд радавога абшчыннага ладу. Так, традыцыйная культура ўсходніх славян сфарміравалася яшчэ ў дахрысціянскую, паганскую эпоху. У аснове такой культуры ляжыць ўстойлівая сістэма міфалагічных уяўленняў аб навакольным свеце.

Менавіта гэтыя найстаражытныя прыроджаныя міфалагічныя ўяўленні чалавека пра свет (іх яшчэ называюць **архетыпамі**) выбітны нямецкі навуковец К.Г. Юнг называў "**калектыўнае несвядомае**". У такой культуры галоўнае – гэта не пазнанне, ня засваенне новага, а дакладная перадача з пакалення ў пакаленне ўжо наяўных Ведаў пра законы светабудовы. Таму гэтая культура, у адрозненне ад лінейнасці «гарачай» культуры, слаба эвалюцыянуе, яна арыентавана на традыцыю, на бясконцае паўтарэнне аднаго і таго ж – традыцыйнага вопыту і сістэмы каштоўнасцяў, яна ўладкованая цыклічна.

Яшчэ раз падкрэслім прынцыповае светапогляднае адрозненне паміж гэтымі двума тыпамі культуры. Калі для чалавека «гарачай» культуры свет паўстае як сукупнасць матэрыяльных субстанцый, якія падпарадкоўваюцца пэўным фізічным законам, і веданне гэтых законаў дазваляе зразумець навакольны свет і выкарыстоўваць яго ў сваіх мэтах, то для чалавека «халоднай» культуры свет ёсць сукупнасць адухоўленых сіл і энергій, з якімі трэба ўзаемадзейнічаць па пэўных, раз і назаўсёды ўсталяваных правілах. Захаванне гэтых правілаў дазваляе людзям існаваць у гармоніі з навакольным светам, парушэнне іх недапушчальна. Таму назапашаны стагоддзямі вопыт павінен быць як мага больш дакладна перададзены наступным пакаленням.

Паколькі традыцыйная культура грунтуецца на архетыпах «калектыўнага несвядомага», у ёй адсутнічае такая катэгорыя, як творчая індывідуальнасць. **Калектыўнасць** з'яўляецца неад'емнай рысай народнага мастацтва, таму ў народнай песні няма аўтараў.

У культуры «халоднага» тыпу веды чалавека аб свеце **перадаюцца непісьмовым, вусным спосабам**, што з'яўляецца яшчэ адной яе найважнейшай асаблівасцю. Традыцыйная культура не пакідае пісьмовых сведчанняў, яна існуе да таго часу, пакуль існуюць яе носьбіты. Таму пераемнасць вопыту і сістэмы каштоўнасцяў у такой культуры забяспечваецца самім укладам жыцця чалавека традыцыйнага грамадства (ва ўсходніх славян, як вядома, такім грамадствам была сялянская абшчына).

Уклад гэты фармуе дзве асноўныя сферы жыццядзейнасці. Адна з іх – земляробства, г.зн. тое, што забяспечвае сям'ю, род харчаваннем. Другая сфера – сацыяльныя і сямейныя адносіны, г.зн. усё тое, што звязана з зносінамі людзей і працягам роду. Дзве гэтыя сферы жыцця сялянскай абшчыны

рэгулююцца пэўнымі законамі, якія замацаваны ў такой з'яве, як абрад (або рытуал).

Гісторыя вывучэння традыцыйных культур розных народаў і этнасаў мае каля двух стагоддзяў. Менавіта ў XIX стагоддзі ў еўрапейскіх краінах з'яўляюцца этнаграфія, этналогія, фальклярыстыка – навукі, якія вывучаюць народныя побыт, звычаі і культуру. Паступова, з назапашваннем навуковых дадзеных, навукоўцы ўсведамляюць адну вельмі важную асаблівасць, уласціваю традыцыйным культурам самых розных народаў: **чалавек традыцыйнай культуры валодае сваім адмысловым светапоглядам, моцна адрозным ад еўрапейскага погляду на свет.** І без разумення базавых філасофскіх катэгорый, якія ляжаць у аснове гэтага светапогляду, немагчыма зразумець спецыфіку традыцыйнай культуры і мастацтва, знайсці правільныя метады іх вывучэння.

Фальклор, як вы ўжо зразумелі, уяўляе сабой традыцыйны тып мастацкай культуры. Музычны фальклор цесна звязаны з іншымі элементамі народнай культуры (абрадавыя дзеянні, паэтычнае творчасць, танец і інш.).

Фальклор як від мастацтва ўяўляе сабой якасна своеасаблівы феномен мастацкай культуры. Яго можна разглядаць як праядро мастацкай культуры, асаблівы пласт у культуры грамадства. Можна канстатаваць, што фальклор – гэта найстаражытнейшы пласт народнай мастацкай культуры. Ён інтэгруе культуру соцыума пэўнай этнічнай прыналежнасці на асаблівым этапе гістарычнага развіцця грамадства. Можна разглядаць беларускую народную культуру як духоўны архетып народа, які ўзнік на раннім этапе яго развіцця.

Фальклор неадназначны: у ім праяўляецца і бязмежная народная мудрасць, і народны кансерватызм. Ён ўвасабляе вышэйшыя духоўныя сілы народа, адлюстроўвае элементы нацыянальнай мастацкай свядомасці. Фальклор – гэта адмысловая мастацкая цэласнасць, ён пастаянна развіваецца, змяняецца, але ў той жа час эвалюцыянуе вельмі павольна.

Не склалася адназначнага вызначэння паняцця фальклор. Сам тэрмін "фальклор" (ад ангельскага слова *folklore* – народная мудрасць) – распаўсюджаная ў міжнароднай навуковай тэрміналогіі назва народнай творчасці. Гэты тэрмін упершыню быў уведзены ў 1846 г. ангельскай археолагам У. Дж. Томсам. Як афіцыйнае навуковае паняцце ўпершыню прыняты ангельскім фальклорным таварыствам (*Folklore Society*), заснаваным ў 1878 годзе. У 1880-1990 гг. тэрмін уваходзіць у навуковы ўжытак у многіх краінах.

Першапачаткова тэрмінам "фальклор" пазначалі як прадмет даследавання, так і адпаведную навуку. Пазней ў многіх краінах у дачыненні да навукі стаў ужывацца тэрмін "фальклярыстыка". Паступова паняцце "фальклор" пачало ахопліваць ўсю вобласць духоўнай, а часам і матэрыяльнай культуры народу.

Але такое разуменне дадзенага феномену паўстала не адразу. Першапачаткова фальклор трактавалі па-рознаму: як культуру нецывылізаваных народаў, супрацьпастаўляючы дадзеную сферу мастацкай дзейнасці цывілізаванай элітарнай прафесійнай мастацкай культуры; як прымітыўную простанародную культуру, чым падкрэслівалася прыналежнасць дадзенага віду мастацкай творчасці першабытнаму, абшчыннаму тыпу сацыяльна-эканамічнай арганізацыі; як рэлікты першабытнай культуры ў культуры цывілізаваных грамадстваў, чым зніжалася значнасць дадзенага кампанента народнай творчасці і падкрэсліваўся яго часовы характар; як сялянскую (класавы падыход) культуру у цывілізаваных краінах. Усе гэтыя вызначэння пакутавалі аднабаковасцю і не адлюстроўвалі сутнасці гэтага эстэтычнага і сацыяльнага феномену. Такім чынам трэба канстатаваць шырокую разнастайнасць трактовак паняцця "фальклор". Паступова дамінуючымі сталі вызначэнні фальклору ў вузкім і шырокім сэнсах: як вуснай народнай творчасці і як сукупнасці ўсіх відаў народнай творчасці ў кантэксце народнага жыцця.

Вузкая трактоўка гэтага паняцця зацвердзілася з пачатку ХХ ст. Паводле яе фальклор – гэта вусная народная духоўная творчасць.

У шырокім значэнні **фальклор – гэта тое ж што і традыцыйная культура – сукупнасць народных традыцый, звычаяў, абрадаў, поглядаў, вераванняў, мастацтваў.**

Фальклор – гэта **мастацкае адлюстраванне рэчаіснасці**, якое ажыццяўляецца ў славесна-музычных, харэаграфічных і драматычных формах калектыўнай народнай творчасці – паэзія (легенды, паданні, казкі, анекдоты), музыка (песні, казкі, найгрышы, п'есы), тэатр (народная драма, батлейка), танец, выяўленчае мастацтва і дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, народнае дойлідства, непарыўна звязанае з жыццём і побытам і выяўляе светапогляд народа, адлюстроўвае яго менталітэт, жыццё, погляды, ідэалы. Ён склаўся ў выніку шматвяковай калектыўнай творчасці шляхам вуснай камунікацыі. Якая Фальклор выяўляецца ў бясконцай множнасці індывідуальна-асобасных варыянтаў. Фальклор – гэта **мастацкая калектыўная дзейнасць** народа.

Паводле вызначэння ЮНЕСКА (1985 г.) фальклор (у больш шырокім сэнсе **традыцыйная народная культура**) – гэта калектыўная, заснаваная на традыцыях творчасць груп і індывідаў, вызначаная надзеямі і спадзяваннямі грамадства, якая з'яўляецца адэкватным выразам культурнай і сацыяльнай самабытнасці: мова, літаратура, музыка, танцы, гульні, міфалогія, рытуалы, звычаі, рамёствы, архітэктура, медыцына, кухня і інш.

Фальклор – гістарычная аснова ўсёй сусветнай мастацкай культуры, крыніца нацыянальных мастацкіх традыцый, выразнік народнай самасвядомасці.

Фальклор вельмі шматстайны. Існуе традыцыйны і сучасны фальклор; сялянскі і гарадскі фальклор. Традыцыйны фальклор – гэта тыя формы і механізмы мастацкай культуры, якія захоўваюцца, фіксуюцца і перадаюцца з пакалення ў пакаленне. У іх адлюстраваны універсальныя эстэтычныя каштоўнасці, якія захоўваюць сваю значнасць па-за канкрэтна-гістарычных сацыяльных зменаў. Сучасны фальклор адлюстроўвае сённяшні этап развіцця народнай мастацкай творчасці. Ён убірае ў сябе сучасныя эстэтыку, праблематыку і мастацкія вобразы. Гэта таксама непісьменнаму культура, носьбітамі якой часта становяцца маргінальныя пласты грамадства. У структуры сучаснага фальклору можна вылучыць так званы неофольклор. Гэта бытавая мастацкая творчасць нефармалізаванага характару, якая ўключае адначасова формы фальклору, масавага і прафесійнага мастацтва, мастацкай самадзейнасці, якая адрозніваецца эстэтычнай разнастайнасцю, стылёвай і жанравай няўстойлівасцю, і выступае другаснай хваляй у сучаснай фальклорнай культуры.

Сялянскі фальклор належыць сялянскай субкультуры. Гэта досыць стабільная мастацкая сістэма. Яе аснова – працоўныя (утылітарна-практычныя), этычныя, сямейна-шлюбныя і эстэтычныя каштоўнасці земляробаў. Архаічныя пласты фальклору прадстаўляюць (па духу і сэнсу) каштоўнасцю сістэму земляробчага календара і культуру сялянства, якая злучае ў сабе рысы паганства і хрысціянства.

Так званы гарадскі фальклёр з'явіўся ў больш позні перыяд, яго шырокае распаўсюджванне прыпадае на XVIII ст. Ён развіваўся ў пастаянным узаемадзеянні, з аднаго боку, з аўтарскім мастацтвам у яго пісьмовых (друкаваных) формах, а з другога – з сялянскім фальклорам. Вельмі характэрнымі былі працэсы запазычанняў ад аднаго пласта культуры да іншага. Яны адбываліся з дапамогай мяшчанскага фальклору, ідэі, вобразы і мастацкія прыёмы якога з'яўляліся вызначальнымі для гарадскога фальклору.

Фальклор па вызначэнні заўсёды аўтэнтычны. Аўтэнтычны, (сапраўдны), фальклор – гэта народнае мастацтва, якое не вычляняецца з яго спрадвечнага бытавання. Ён цесна звязаны з традыцыйнай культурай, якая дайшла да нас з пакалення ў пакаленне.

Сцэнічны варыянт фальклору называецца **фалькларызмам**. Ён уяўляе сабой дакладнае выкананне аўтэнтычнага ўзору на сцэне выканаўцамі – прафесіяналамі або аматарамі. Тут фальклор вылучаецца з асяроддзя свайго бытавання і набывае асаблівыя адценні, звязаныя з асаблівасцямі яго ўвасаблення на сцэнічнай пляцоўцы. Гэта падрыхтаванае і асэнсаванае з улікам заканамернасцяў сцэнічнай эстэтыкі, дэманстрацыі для аўдыторыі глухачоў-гледачоў, выкананне пэўнага варцыянта народнага твору.

Фальклор – гэта самастойная сфера мастацкай дзейнасці, у той час як фалькларызм – гэта мастацкае ўвасабленне фальклорнага вобразу сродкамі іншых сфер мастацкай дзейнасці, такіх як прафесійнае або аматарскае мастацтва, або, як гэта было ў эпоху СССР, так званай мастацкай самадзейнасці.

Існуюць некалькі формаў фалькларызму, характэрныя для сцэнічнага прайгравання народных традыцый ва ўмовах аматарскага і прафесійнага творчасці.

1. Выступы захавальнікаў жывы фальклорнай традыцыі: народных спевакоў, музыкаў, танцораў, расказчыкаў, пеўчых і танцавальных калектываў (так званыя аўтэнтчныя, гэта значыць сапраўдныя этнаграфічныя ансамблі).

2. Рэстаўрацыя жанраў традыцыйнага фальклору, у тым ліку ўжо не існуюць у народнай асяроддзі і не выкананых у масавым мастацкай творчасці (так званыя эксперыментальныя фальклорныя ансамблі).

3. Выкананне твораў фальклору ў апрацоўцы кіраўнікоў музычных, драматычных ці харэаграфічных калектываў або ў апрацоўцы прафесійных кампазітараў, балетмайстраў, рэжысёраў (так званыя стылізатарскія фальклорныя ансамблі).

Фалькларызм – з'ява, якое арыентуецца на "рынак", на запыты пэўных слаёў ў стварэнні іміджу далучэння да нацыянальных вытокаў культуры. Попыт на фальклор спарадзіў магутную індустрыю шматлікіх шоу, канцэртаў, фестываляў, святаў, у якіх прымаюць удзел фальклорныя калектывы, ансамблі. Дзейнасць іх нясе ў сабе больш-менш па-майстэрску імітацыю фальклору.

Цікавасць публікі і попыт на творы фальклору стымулявалі развіццё стылізаваных твораў, заснаваных на фальклорным матэрыяле або створаных на аснове мастацкіх прынцыпаў і прыёмаў фальклору. Гэта аўтарскія творы, вельмі падобныя з традыцыйнымі фальклорнымі ўзорамі па стылістыцы, форме, мастацкаму мове і характары вобразаў.

Асноўнымі прыкметамі фальклору, што выдзяляюцца рознымі даследчыкамі, з'яўляюцца яго сінкрэтызм, варыятыўнасць, вуснага перадачы, імправізацыйнай, калектывнасць творчага працэсу, традыцыйнасць і поліэліментнасць.

Сінкрэтызм характарызуе ўзаемасувязь, цэласнасць ўнутраных кампанентаў і уласцівасцяў фальклору. Гэтую асаблівасць мы разгледзім у іншым раздзеле працы. Варыятыўнасць можна разглядаць як змяняемасць мастацкіх твораў, іх неповторнасць пры выкананні ці іншай форме прайгравання. Кожны аўтар або выканаўца дапаўняў традыцыйныя вобразы або творы уласным чытаннем або бачаннем. Сапраўдны народны мастак ніколі не паўтараецца, не стварае двух абсалютна аднолькавых твораў. Вуснага перадачы фальклорнага матэрыялу выяўляецца ў непісьменнай формаў перадачы фальклорнай

інфармацыі. Мастацкія вобразы і навыкі перадаюцца ад выканаўцы, мастака да слухача і глядачу, ад майстра да вучня. У музычным творчасці вельмі характэрныя перадача і запазычанне мастацкага матэрыялу па слыху, "з рук", без выкарыстання пісьмовых кіраўніцтваў, дапамог і т. П. Імправізацыйным - гэта асаблівасць фальклорнага творчасці. Кожнае новае выкананне твора ўзбагачаецца новымі элементамі (тэкставымі, меладычным, рытмічнымі, дынамічнымі, гарманічнымі і г.д.), якія прыносяць выканаўца. Прычым гэтыя змены носяць спантанны, сітуацыйны характар. Любы выканаўца пастаянна ўносіць у вядомы твор свой уласны матэрыял, што спрыяе пастаяннага развіццю, змене творы, падчас якога выкрышталізоўваецца эталонны мастацкі вобраз. Тым самым фальклорнае твор становіцца вынікам шматгадовага калектыўнай творчасці. Фальклор поліэлементам, паколькі відавочныя яго ўнутранае разнастайнасць і шматлікія ўзаемасувязі мастацкага, культурна-гісторычнага і сацыяльна-культурнага характару.

Лекцыя 2. Жанравая класіфікацыя беларускага песеннага фальклору

Паняцці родаў, відаў і жанраў народнага мастацтва. Структура беларускага песеннага фальклору (класіфікацыя па відах і жанрах). Гісторыка-стылявыя групы беларускага песеннага фальклору. Шматфункцыянальнасць фальклору. Суадносіны ўтылітарна-прыкладнай і эстэтычнай функцый. Функцыянальнае прызначэнне як вызначальны крытэр у разуменні народных песенных жанраў. Дзве асноўныя групы песенных жанраў: песні прымеркаваныя і песні непрымеркаваныя. Формы прымеркаванасці песеннага фальклору: абрадавая; да відаў дзейнасці; сезонная. Жанры строга прымеркаваных песень. Жанры ўмоўна прымеркаваных песень. Жанры непрымеркаваных песень.

Лекцыя 3. Беларуская этнамузыкалогія: этапы станаўлення і развіцця

Перадумовы этнамузыкалагічнай думкі ў Беларусі. Музыкальная фалькларыстыка ў канцы XIX — пачатку XX ст.. Беларускі музычны фальклор у даследаваннях польскіх і чэшскіх вучоных. Кірункі развіцця беларускай этнамузыкалогіі ў савецкі перыяд. Музыкальная фалькларыстыка 1920-х гг. Беларуская этнамузыкалогія і пецябургская школа Б.Асаф'ева. Практычная фалькларыстыка ў дзейнасці Р.Р. Шырмы і Г.І.Цітовіча. Росквіт беларускага этнамузыказнаўства: асноўная праблематыка даследаванняў 1960-х — 1990-х гг. Беларуская этнамузыкалогія ў XXI стагоддзі.

РАЗДЕЛ II. МАРФАЛОГІЯ ПЕСЕННАГА ФАЛЬКЛОРУ. СРОДКІ ВЫРАЗНАСЦІ БЕЛАРУСКАЙ НАРОДНАЙ ПЕСНІ.

Лекцыя 4 . Формы народнага вершаскладання

Тыпы і формы вершаскладання. Тыпы верша ў фальклору і ў тэорыі літаратуры. Меладычная, квантытатыўная, квалітатыўная формы вершаскладання. Стапа.

Тры тыпы народнага вершаскладання. Сілабічны або цэзурны верш. Складовая група. Падсумаванне складовай групы. Семантыка складовай групы. Цэзура і яе пазначэнне ў паэтычным тэксце. Роўнаскладовы верш і верш рознага складовага аб'ёму. Часавік.

Танічны або акцэнтны верш. Рытмічная адзінка (сегмент) у танічным вершы. Структура танічнага верша (пачатковы сегмент; сярэдзінны сегмент; заключны сегмент). Віды акцэнтнага (танічнага) народнага верша: двухударны з дактылічнай формулай заканчэння; двухударны з харэічнай формулай заканчэння.

Сілаба-танічны (стопны) народны верш і яго ўвасабленне. Наяўнасць стапы, рыфмаванасці і цэзуры як прыкмета народнага сілаба-танічнага верша.

Лекцыя 5. Страфічная арганізацыя беларускай народнай песні

Тэрміны "паэтычная страфа" і "меладычная страфа". Песенная страфа і яе склад (форма або кампазіцыя страфы). Малыя рытмічныя адзінкі (складовая група (V) і сегмент). Музычна-паэтычны радок (рытмічны перыяд) і яго пазначэнне. Формула складовага рытму. Кампазіцыйныя адзінкі (KE). Складовая група (а, b, с і г.д.), радок (А, В,С). Формы паэтычных тэкстаў: фразавая, радковая і страфічная. Формы песеннай страфы. Страфічныя формы з унутрыстрофным паўторам. Рамачная кампазіцыя страфы. Песенна-страфічныя формы з рэфрэнам (г. R). Велічыня рэфрэна (просты, складовы, падвойны). Выгляды рэфрэна ў залежнасці ад месцазнаходжання (пачатковы, канцавы, унутраны пабудовы, рэфрэн, які атачае). Суадносіны: паэтычная страфа і мелафраза. Музычная страфа і куплет. Куплетная і куплетна-варыяцыйная формы. Формула верша. Формула напева. Суадносіны формулы верша з формулай напева.

Лекцыя 6. Музыка-рытмічныя арганізацыя беларускай народнай песні

Музыка-часовае мысленне народнага выканаўцы. Кароткія і доўгія працягласці. Двайковая і трыкавая сістэмы злічэння. Музыка-складовы рытм як унутраная адзінка вымярэння часу песні ў фальклору. Складовы час. Складовая музыка-рытмічная формула і яе вызначэнне. Формулы складовага рытму. Суадносіны рытмічнай структуры напева і рытмікі паэтычнага тэксту. Рытмічная структура напеваў песень ранняга гісторыка-стылявога пласта (каляндарна-абрадавыя і сямейна-абрадавыя песні). Рытмічная арганізацыя пазаабрадавых лірычных песень позняй традыцыі. Асноўныя рытмічныя фігурацыі. Пераважныя рытмічныя структуры. Унутрыскладовы распеў. Метр і памер песні. Музыкальная форма песні. Тактавая структура. Тактаванне цэзурных і сегментаваных напеваў. Часавікі. Драбненне. Падсумаванне. Адсутнасць музыкальнага часу паміж строфамі народнай песні.

Лекцыя 7. Ладавая пабудова беларускай народнай песні

Паняцце ладу як іманентнай (унутрана ўласцівай) структуры музыка-паэтычнага тэксту народнай песні. Лад як катэгорыя музыкальнага мыслення ў фальклору. Нетэмпераванасць традыцыйнага музыкальнага слыху. Флуктуацыя гукавога ладу народнай песні. Гукарадная мабільнасць. Паняцце гукарада ў народнай музыцы. Лад і гукавы аб'ём, або амбітус шкалы народнай песні. Варыянтнасць гукарада ў народнай песні. Ладавая кампазіцыя, ці сістэма ладавых апор. Архаічны нетэмпераваны тып музыкальнага мыслення. Ангемітонныя гукарады: трыхорд у кварце (трытонікі), тэтрахорд у квінце (тэратонікі), пентатоніка, гексахорд. Канцавы тон і праблема выяўлення ладу народнай песні. Танальна-гарманічнае мысленне ў песнях позняга фарміравання. Дыятоніка.

Лекцыя 8. Мелаінтанацыйныя асаблівасці беларускай народнай песні

Мелодыя і інтанацыя. Вызначэнне мелодыі. Структурнае члянэнне мелодыі. Жанравыя прыкметы мелодыі ў народнай песні. Інтанацыя. Вызначэнні інтанацыі. Інтанацыя як працэс і як гукавое ўвасабленне эмацыянальнага стану і мастацкага зместу музыкі. Разуменне своеасаблівасці музыкальнай інтанацыі ў народнай песні і незвядзенне яе да нотнага запісу. Тып інтанавання і стыль інтанавання. Інтанаванне як манера гуказдабывання. Інтанаванне як формаўтваральны і стылеўтваральны фактар. Заканмернасці непесенных і песенных формаў інтанавання; інтанацый-загуканні, інтанацый-галашэнні, спеўны і меладекламацыйны (апавядальны)

тыпы інтанавання. Тэмбрава-тэсітурныя асаблівасці як важны фактар, які характарызуе працэс інтанавання. Мелаінтанацыйныя асаблівасці беларускай народнай песні. Асаблівасці гукавядзення. Характэрныя папеўкі ў беларускім песенным фальклору. Напевы абагулення (тыпавыя) і індывідуалізаваныя. Формульнасць як найвышэйшая праява абагульнення змястоўнага і знакава-выразнага бакоў той ці іншай з'явы фальклору. Паэтычныя формулы, рытма-формулы, напевы-формулы, знакі-знакі харэаграфічнага арнаменту і інш. Значэнне формульнасці у розных жанрах музычнага фальклору.

Лекцыя 19. Фактура беларуская народнай песні

Паняцце фактуры народнай песні як сукупнасці прыёмаў падачы музычнага матэрыялу, пабудовы музычнай тканіны. Драматургія народнай песні і музычная фактура як узаемазвязаныя сродкі музычнай выразнасці. Асаблівасці дзялення галасоў у спеўным гурце і кампаненты (элементы) фактуры народнай песні. Функцыянальны падзел галасоў у народным ансамблі: мелодыя, басуючыя галасы, падгалосак (падводка), гармонія. Фактура як стылявая прыкмета песні. Асноўныя прынцыпы фактурнай арганізацыі традыцыйных песень. Тыпы народнапесеннай фактуры: меладычная (манадычная і поліфанічная), унісонна-гетэрафонныя спевы, бурдонныя формы шматгалосся, шматгалосыя спевы з падводкай, гамафонна-гарманічная фактура. Несінхронныя формы шматгалосся (антыфоннае выкананне песень, шматгалоссе беларускай “бараны”). Віды народнапесеннай фактуры: полірытмія, поліметрыя. Характарыстыка элементаў фактуры. Мелодыя як галоўны элемент фактуры народнай песні. Прыёмы выкладання мелодыі ў народнай песні: аднагалоссе, дыяфонія, падваенні. Падгалосак імітатыўны і кантрапунктуючы. Псіхалагічныя аспекты фарміравання народнага ансамбля.

Лекцыя 10. Жанрава-стылявыя асаблівасці беларускай народнай песні

Жанры беларускай народнай песні. Жанравая дыферэнцыяцыя песень па функцыі, змесце і паэтыцы. Гендарныя і ўзроставыя характарыстыкі жанру. Стылявыя асаблівасці народнай песні. Стылявое дзяленне на галасавыя функцыі. Ладагарманічная структура песні ў святле яе стылявой прыналежнасці. Стылявая прыналежнасць музычных прыёмаў выканаўцаў. Стылявое дзяленне па гаворках. Форма выканання народнай песні (індывідуальная, калектыўная).

Лекцыя 11. Выканальніцкія манеры спеваў

Асэнсаванне спецыфікі выканальніцкіх традыцый у залежнасці ад спецыфікі функцыянавання народнай песні ў грамадстве. Сродкі музычнай выразнасці народнай песні ў суадносінах з формай і абставіны яе выканання.

Моўная аснова выканальніцкіх традыцый. Рэгіянальная дыферэнцыяцыя народнай песні. Рэгіянальныя і мясцовыя моўныя дыялекты і манеры спеваў. Моўна-фанетычныя асаблівасці і спецыфіка гуку. Слоўнік моўных дыялектаў Беларусі.

Тэмбрава-рэгістравыя асаблівасці і спецыфіка мужчынскага і жаночага спеву. Грудная і галаўная манера спеваў. Мікст. “Парадаксальнае” фразіраванне як выканальніцкі прыём і характэрная стылявая прыкмета. Дыхальныя паўзы і нелагічная цэзура.

Выканальніцкі аспект у песенных жанрах розных гісторыка-стылевых пластоў беларускага фальклору. Абрадавая дэкламацыя, воклічы, гуканні; сінкрэтычная сувязь славеснага, інтанацыйна-рытмічнага, выяўленчага кампанентаў у працэсе выканання; рухомасць кампазіцыйных, метрарытмічных заканамернасцяў, інтанацыйнага контуру, тэмбравай характарыстыкі.

Адмысловыя прыкметы формы галашэнняў — пачатковыя вокліч, словаабрывы, цэзуры, дынаміка пеўчага дыхання, якая абумаўляе працягласць частак формы.

Выканальніцкі стыль каляндарна-абрадавых песень: тэмбравая і рэгістравая афарбаванасць, абрадавая “інтэнсіўнасць” гучання, абрадавая значнасць і выразнасць доўгіх тонаў - “клічаў”.

Характэрныя асаблівасці выканання. Значэнне пеўчага дыхання (гукавядзення) пры выкананні лірычных песень (унутрыскладовыя распевы, агогіка). Асаблівасці сродкаў музычнай выразнасці як адлюстраванне выканальніцкіх заканамернасцяў у песнях, злучаных з рухам.

Лекцыя 12. Паэтыка беларускага песеннага фальклору

Народнапесенная паэзія. Адрозненне паэзіі ад прозы. Верш як паэтычная адзінка. Народнапесенны верш. Чысты верш. Музычная строфіка. Вершаваны радок.

Родавыя і жанравыя асаблівасці паэтычнага тэксту. Роды і жанры ў народнапесенным вершы. Эпас. Эпічныя жанры. Лірыка. Лірычныя жанры. Ліра-эпічныя жанры ў фальклору. Жанравае дзяленне народных песень.

Сюжэт і кампазіцыйная структура верша. Тыповы сюжэт. Асноўныя кампазіцыйныя прыёмы (апавяданне, апісанне, паступеннае звужэнне вобразаў) і інш.

Сродкі мастацкай выразнасці ў фальклоры. Алегорыя. Сімволіка народнай песні. Тропіка ў народнапесенным вершы: метафара, метанімія, сінекдаха, эпітэт, гіпербала, літота, іронія.

Рытмаскладовая формула верша. Азначэнне рытмаскладовай формулы верша. Прынцыпы і правілы, неабходныя для складання рытмаскладовай формулы верша.

Дыялектныя асаблівасці паэтычнага тэксту. Асаблівасці дыялекту ў народнапесенным вершы. Дзяленне мовы на прыслоўі і гаворкі. Гаворка і манера спеву выканаўцы. Дыялектныя словы. Дыялектныя формы слоў. Лексічныя і асноўныя фанетычныя асаблівасці мясцовага дыялекту.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

РАЗДЕЛ III. РАННЕТРАДЫЦЫЙНЫ ФАЛЬКЛОР

Лекцыя 13. Каляндарна-песенная культура Беларусі

Земляробчы каляндар як своеасаблівае адлюстраванне народнага светапогляду і аснова каляндарна-песеннай культуры Беларусі. Этымалогія жанраў. Язычніцтва і хрысціянская міфалогія ў песенных творах каляндарна-абрадавага цыкла. Аграрна-магічная аснова і пазнейшыя трансфармацыі. Агляд гадовага кола каляндарных свят і абрадаў. Абрады і песні зімовага перыяду. Абрады і песні веснавага перыяду. Абрады і песні летняга перыяду. Абрады і песні восеньскага перыяду. Карагоды і карагодныя песні. Жанры каляндарна-абрадавых песень. Карты тэрытарыяльнага распаўсюджання каляндарна-абрадавых песень. Стылістыка і тыпалогія напеваў каляндарна-абрадавых песень. Монаваобразнасць структуры. Інтанацыйна-семантычная канцэнтраванасць, ёмістасць і маналітнасць эстэтычна-мастацкага вобраза. Абагуленасць і афарыстычная сціснутасць напеваў. Паняцці “тыповы напеў”, “напеў-формула”, “песенна-меладычны тып”. Своеасаблівая ідэйна-вобразная арганізацыя раннетрадыцыйнага фальклору, моўныя асаблівасці, сюжэтныя структуры, паэтыка. Рытмічная арганізацыя паэтычных тэкстаў і напеваў. Рытма-інтанацыйны комплекс, ладава-меладычныя асаблівасці напеваў. Формы і традыцыі выканання, унісонна-гетэрафонныя спевы. Сюжэтно-тэматычныя групы, паэтыка каляндарна-абрадавых песень. Музыкальная стылістыка: тыпы напеваў і іх арэалы, гукарады і ладавыя структуры, меладычна-інтанацыйныя комплексы, тыпы інтаніравання, рытмічная арганізацыя напеваў, страфічныя і нестрафічныя напевы, формы мелаграфы.

Лекцыя 14. Сямейна-абрадавы песенны цыкл

Сямейныя святы і абрады як частка традыцыйнай культуры беларусаў, іх сувязь з сацыяльнай структурай грамадства. Жанры песень сямейна-абрадавага цыкла. Радзіны ў сістэме сямейнай абрадавасці. Беларускія радзінныя песні — унікальная з’ява ў песенным фальклоры славянскіх народаў. Тыпалогія напеваў радзінных песень. Беларускае вяселле як адлюстраванне эвалюцыі сямейна-шлюбных адносін. Сутнасць і значэнне вясельных рытуалаў. Функцыянальная прыналежнасць вясельных песень. Песні імператыўныя, апавядальныя, дакаральныя, велічальныя, жартоўныя, вясельныя галашэнні, песні да скокаў. Тыпы напеваў і зоны іх распаўсюджання. Музыкальная драматургія вясельнага абраду. Традыцыя пахавальных аплакванняў. Функцыянальнае прызначэнне пахавальных галашэнняў. Асаблівасці паэтыкі. Стылістыка выканання.

Лекцыя 15. Песні з умоўным прымеркаваннем па часе і абставінах іх выканання

Пазаабрадавы фальклор апавядальнай і лірычнай традыцыі. Жанравы тэматычныя групы: лесавыя, лугавыя, палявыя, за таварам, за кудзеляй, на супрадках, запусныя, пятроўскія, зімовыя, карагодныя, бяседныя. Паставыя песні і духоўныя вершы. Рэлігійная аснова зместу песень, іх павучальны, маральна-дыдактычны характар. Тэматыка. Беларускія балады як від народнага ліра-эпічнага мастацтва. Адлюстраванне ў баладных песнях драматычна-трагічных калізій у індывідуальным, сямейным і грамадскім жыцці. Маральна-дыдактычны характар балад. Формы выканання. Умоўная прымеркаванасць. Сюжэтныя і ўнутрыжанравыя групы песень. Балады міфалагічныя, казачныя і легендарныя, гістарычныя, балады-загадкі, балады карагодна-гульнявога складу, навелістычныя балады. Ранняя песенная лірыка.

Тэма 16. Карагодна-гульнёвая традыцыя беларусаў

Этымалогія і аб'ём зместу тэрмінаў "карагод", "танок". Вызначэнне жанру. Харэаграфія — неад'емны кампанент структуры сінтэтычнага карагоднага тэксту.

Класіфікацыя карагодаў: па структурных і стылявых асаблівасцях — карагоды-песні, карагоды-гульні, карагоды-танцы; па формах руху — карагоды шэсця, кругавыя карагоды, лінейныя (сценка на сценку) карагоды, арнаментальныя карагоды.

Тэрмін "вадзіць карагоды". Абрадавая семантыка харэаграфічных малюнкаў у карагодах. Карагод як своеасаблівая форма магічных практык селяніна-земляроба.

Сезонная прымеркаванасць карагодаў. Прымеркаванія і непрымеркаванія карагоды.

Сюжэтна-кампазіцыйная аснова (драматургія) карагодна-гульнёвых песень. Сістэма выразных сродкаў карагодна-гульнёвых песень. Рысы стылю карагодных і гульнёвых песень: рытмічныя і меладычныя структуры; наяўнасць развітых рэфрэнаў (семантычных і асемантычных); прынцыпы пашырэння і сціску. Тэматыка і паэтыка карагодна-гульнёвых песень. Жанравыя групы карагодных песень: своеасаблівасць стылістыкі і тыпалагічна ўстойлівыя прыкметы.

Зоны распаўсюду карагодна-гульнявой традыцыі на тэрыторыі Беларусі і рэгіянальныя асаблівасці карагодна-гульнёвай традыцыі беларусаў.

Карагод (каравод, танок) – старажытны від мастацкай творчасці славянскіх і некаторых суседніх народаў, у якім арганічна сінтэзаваліся танец, песня, гульні, драматызаванае дзеянне, часам з музычным суправаджэннем. У Беларусі пашыраны амаль паўсюдна, асабліва на Магілёўшчыне і Палессі (мясцовыя назвы – кола, круг, абруч). Тэматыка разнастайная і ўключае песні працоўнага, абрадавага, любоўнага, сямейна-побытавага, святочна-гульнівага характару. У паэтычных тэкстах зберагліся сляды гістарычных падзеяў. Выкананне карагоду звычайна прыходзілася на каляндарныя і сямейна-бытавыя святы і абрады.

У карагодных песнях галоўная ўвага аддаецца выкананню песні, мелодыі. Павольны тэмп, шырокая распеўнасць, адсутнасць дакладных рытмічных акцэнтаў, наяўнасць складаных метраў збліжаюць карагодныя песні з народнай вакальнай лірыкай, веснавымі і купальскімі песнямі. Рухі выканаўцаў, як правіла, простыя (звычайны крок, крок з рухам у бок, «пераменны крок» і інш.), малюнкi нескладаныя – кола, кола ў коле (з рухам у розныя бакі, прамы ланцужок, здвоеная васьмёрка («крывы танок»), змейка, ручаёк, калона, адвольны гурт. Тыповыя карагодныя песні «Пава», «Страла», «Сонейка», «Гусачок», «Да й не расці, укропэ» і інш. Для гульнівага карагодаў характэрная наяўнасць пэўнага дзеяння, якое разыгрываюць удзельнікі, больш хуткі тэмп і дакладны рытм. У харэаграфіі нярэдка імітуюцца рухі розных жывёлаў і птушак, з гумарам паказваюцца асобныя рысы чалавека. Найбольш пашыраныя малюнкi – кола ці паўкола з салістамі ў цэнтры, дзве шарэнгі, што процістаяць адна адной. У іх больш цесная сувязь паэтычнай, гульнівай і харэаграфічнай структураў, больш дакладна выступае сіметрычнасць, «квадратнасць» рытма-пластычных формулаў. Большую ролю адыграюць элементы драматычнага мастацтва, пантамімы, мімікі. Найбольш тыповыя карагоды гэтай групы – «Са вянкам я хаджу», «А мы проса сеялі», «Падущачка», «Горад», і «Верабей», «Жавароначак», «Юрачка», «Лянок», «Канпелькі», «Мак», «Заінька». У якасці падгрупы гульнівага карагодаў вылучаюць карагодныя гульні, што сваёй структурай найбольш блізкія да гульні («Прададзенае дзіця», «Сваха», «Чортава рабро», «Хрэн», «Мост», «Паншчэчка», «Плётачка» і інш.). У карагодных танцах галоўнае месца займае харэаграфія, і разнастайныя дэкаратыўныя запляценні рук; для хуткіх – развітая харэаграфічная лексіка (ад віртуозных «каленцаў» салістаў да імклівых рухаў усіх удзельнікаў). Тыповыя карагодныя танцы – «Завіванне вянкаў», «Гусарыкі», «Чарот», «Пеўнік», «Лета» ды іншыя.

Вясной і ўлетку карагоды ўсіх відаў звычайна выконваліся на вуліцы пры вялікім зборы людзям. Узімку ў хаце выконвалі найчасцей гульнівага карагоды і карагодныя гульні. Многія з іх былі неад'емнай часткай калядных вечароў («Зязюля», «Яшчур», «Халімон», «Жаніцьба Цярэшкі» ды інш.). У сямейна-

бытавой абраднасці карагоды ладзіліся ў асноўным на вяселлях, дзе яны прымяркоўваліся да пэўных рытуалаў (выпяканне каравая, абход з ім хаты, танец маладых, выхад з-за стала ды інш.). Як вясельныя ў розных рэгіёнах Беларусі выконваліся карагоды «Зазулейка», «Качан», «Рушнік», «Каза», «Падущачка» ды інш. У наш час бытуюць у асноўным у мастацкай апрацоўцы на сцэне, у самадзейных і прафесійных этнаграфічных калектывах.

Да веснавога і зімовага цыклаў земляробчага календара прымяркоўваліся спецыяльныя карагоды (юраўскія, траецкія, русальныя, купальскія і інш.), якія мелі адпаведную тэматыку і структуру. Паводле музычна-харэаграфічнай структуры падзяляюцца на тры вялікія групы: карагодныя песні, гульнівыя карагоды і карагодныя танцы.

«Качан» – традыцыйны танец, у якім рознымі пластычнымі рухамі імітавалі «завіванне качана» (абрастанне яго лісцем). У некаторых мясцовасцях называўся «Капуста». Музычны памер 2/4. Тэмп умераны. Выконваўся пад прыпеўкі. Пашыраны ў асноўным у Паўночна-Заходняй Беларусі.

Каза – традыцыйны танец. Называлася таксама «Казёл». Верагодна, вытокі яго ў старажытным калядаванні (пераапрапанне ў «казу»). Танец часта выконвалі на вяселлях. Вобразы казы і казла доўгі час сімвалізавалі ўрадлівасць. У аснове харэаграфічнага малюнка – імітацыя розных звычак козаў (тупат, баданне, скачкі). Бытуе ў карагодных, гульнівых, танцавальных варыянтах па ўсёй Беларусі, некаторыя з іх маюць элементы гумарыстычнага гульнівага дзеяння, акрабатыкі.

Верабей – традыцыйны танец. Ён мае шмат карагодных варыянтаў, з якімі цесна звязаны (кругавая пабудова, імітацыя рухаў вераб'я, суправаджэнне прыпеўкамі). Складаецца з 2 частак: 1-я ва ўмераным тэпе, музычны памер 3-дольны, 2-я — у хуткім тэпе, музычны памер 2/4. Нярэдка выконваўся на вяселлях. П.Шэйн апісаў варыянт, які ён убачыў на Магілёўшчыне: «Вераб'я» танцавалі ў некалькі пар так: танцуючыя склалі круг, унутры якога хадзілі дзяўчаты, звонку — хлопцы, спачатку рухаліся ў адзін бок, ціха, прагульваючыся, а потым, калі музыка рабілася больш жвавай, усе пары вакол паварочваліся і пачыналі падскокваць весялей...» (Шэйн П.В. Матэрыялы для вывучэння побыту і мовы рускага насельніцтва Паўночна-Заходняга краю. Спб., 1887. Т.1, ч.1. С.544). Танец суправаджаўся песняй:

*Чы-чы, чы-чы, верабей,
Не клюй маіх канпель, —
А я таму вераб'ю
Калом ногі пераб'ю.
Верабейка скача,
Па ножцы плача.*

Танец быў распаўсюджаны ў Віцебскай, Гомельскай Магілёўскай абласцях.

«Лянок» — старадаўні карагод. Музыканы памер двухдольны. Тэмп ад павольнага да ўмерана хуткага. Належыць да групы карагодаў, якія адлюстроўваюць працоўную дзейнасць чалавека. Удзельнікі карагода суправаджалі спеў ілюстрацыйнымі, пераймальнымі рухамі — пра сяўбу, уборку, апрацоўку льну. Асноўны малюнак «Лянка» — круг, у цэнтры якога салістка пачынала спяваць, а ўдзельнікі карагода падпявалі. На Магілёўшчыне спявалі:

*Як пасею я лянок
Пры дарозе, пры лужку.
Ой лі, о ха-ха,
Пры дарозе, пры лужку.*

(У кожным куплеце паўтараецца другі радок).

*Мне казалі, што мой лён,
Ён прыбіт і прывалён.
Як была я малада
Танкапраліцай была...*

Удзельнікі карагода хадзілі, прытупваючы, нагамі па крузе. Салістка паказвала, як сеяла, прыбівала лён і інш. На Віцебшчыне карагод суправаджаўся песняй:

*Ох, я сеяла, сеяла лён,
Я сеяла, прыгаварывала,
Чобатамі прыкалывала.
Ты ўдайся, ўдайся, мой лён,
Ты ўдайся, мой беленькі...*

У вёсцы Куранец Вілейскага раёна зафіксаваны іншы варыянт карагода «Лянку»: выканаўцы (юнакі і дзяўчаты) становіліся ў два рады адзін супраць другога. Першымі рухі пачыналі дзяўчаты, а хлопцы падпявалі. У наступным куплеце ролі мяняліся. Танец суправаджаўся песняй:

*Урадзіўся на полі наш лянок,
Наш шаўковы кужалёк.
Ах, ны сеялі, сеялі лянок.*

Потым спявалі пра тое, як лянок палолі, рвалі, малацілі, церлі, трапалі, пралі, снавалі, бялілі. І канчалі словамі песні:

Сшыла Ганна (ці любое іншае імя)

Сабе кашульку.

«Лянок» вядомы па ўсёй Беларусі.

«Канпелькі» – традыцыйны танец, карагод-гульня. Музыканы памер пераменны – 2/4, 3/4 або 4/4. Тэмп умерана хуткі. Выконваўся пад песню ў крузе з прытопамі. Захаваў сляды імітацыйнай магіі: у некаторых варыянтах сустракаліся скокі, якія раней выконвалі з верай у тое, што чым вышэй падскочыш, тым большыя вырастуць каноплі. Зафіксаваны ў Гродзенскай і Магілёўскай абласцях. На Гродзеншчыне яго танцавалі ў жвавым тэмпе, прытопвалі ў такт нагамі і спявалі:

*Ох я, ох я
Канпелькі церла.
Замарылася я,
Ажно не памерла.*

Карагод-гульня называўся таксама «Каноплі». Дзве дзяўчыны стаяць у крузе і спяваюць:

*Брала канпелькі,
Брала зеляненькі...
Астатнія ходзяць вакол іх. Пасля словаў:
Пойдзем у лес.
Мала нас.
Возьмем дружку,
Сваю таварышку –*

забіраюць з карагоду адну ўдзельніцу. Гульня заканчваецца, калі ў цэнтры прайдуць усе (запіс А.Лозкі, 1987, в.Дзяржынск Лельчыцкага раёна). Існуюць іншыя варыянты.

У запісе Е. Раманава, змешчаным у «Беларускім зборніку» (1912), удзельнікі гульні выбіраюць «дзедзьку». Ён падыходзіць з чапялою да адной з удзельніцаў, якія сядзяць, і гаворыць: «Брала б я каноплі... ды таварышаў мала. Ты, Мар'янка, прыстань ка мне!.. Пайдзі, дзеўка, замуж: не будзеш ні палоць, ні малоць, ні су гор ваду насіць...». Тая ўстае і трымаецца за «дзедзьку» ззаду. Калі ўсе ўдзельніцы ўтвораць «пляцёнку» за «дзедзькам», ён пачынае кашляць. Апошняя з «пляцёнкі» пытае: «Чаго ты, дзедзька, кашляеш?» – «Як жа мне не кашляць, маё дзіцятка! Набраў жонак маладых: не хочуць ні палоць, ні малоць, ні су гор ваду насіць!». Затым праганяе ўсіх, акрамя першай. З ёю ён танцуе і спявае:

*Мы з табою, бабка, века векавалі,
З аднае лыжкі крупкі клювалі.*

У гульнях адлюстраваныя вясновыя палявыя работы, шлюбная пара; ідэйна і тэматычна яны падобныя да гульні «Журавель» і старажытнай

усходнеславянскай гульні «Проса». Музыкальны варыянт «Канпелькі» зафіксаваны экспедыцыяй лабараторыі беларускай танцавальнай творчасці Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў у Чэрвеньскім раёне Мінскай вобласці.

«Гусары» («Гусарыкі») – беларускі народны танец, зместам блізкі да карагода. Выканаўцы ходзяць, узяўшыся за рукі і спяваюць песню, пры гэтым ствараючы пэўныя фігуры («змейка», «круг», «вароты» і інш.) Тэмп павольны. Гэты танец у сваім рэпертуары выкарыстоўваюць «Харошкі» і іншыя ансамблі. Карагодны прынцып выкарыстоўваецца і ў беларускім народным танцы «Гусачок», дзе танцоры ходзяць адзін за адным, нібыта па-гусінаму «куляючыся».

Карагод "Перапёлачка". Вёска Тонеж Лельчыцкага раёна. Кругавы карагод, дзе удзельнікі ансамбля ходзяць “па сонцу” і “супраць сонца”, а ў цэнтры кола адна з спявачак імітуе тое, пра што спявае хор.

РАЗДЕЛ IV. ПАЗААБРАДАВАЯ СЯЛЯНСКАЯ ЛІРЫКА (КЛАСІЧНЫ) ФАЛЬКЛОР

Лекцыя 17. Стылістычныя рысы і асаблівасці пазаабрадавага песеннага фальклору

Пазаабрадавая лірыка. Класіфікацыя песеннай лірыкі па эстэтычна-мастацкай і сацыяльнай функцыях. Вобразная сістэма. Псіхалагічны паралелізм Метафара. Эпітэт: Сімволіка гора і шчасці. Прынцып паўтаранасці як аснова паэтычнага сінтаксісу песеннай лірыкі. Музыка-меладычныя паўторы: анафара; прыпеў як тып паўтору; захоп-паўтор; падхват. Сэнсавыя паўторы: антыфонны паўтор; паўтор у форме пытання-адказу. Характэрныя музыка-стылявыя асаблівасці. Музыка-рытмічныя формы лірычных песень. Індывідуалізацыя напеваў і меладычнае развіццё як аснова кампазіцыйнай пабудовы пазаабрадавай лірычнай песні. Формы вершаскладання. Ладавая і рытмічная арганізацыя напеваў лірычных песень. Фактура пазаабрадавых лірычных песень. Шматгалосыя спевы з падводкай як форма лінейнага мыслення. Гендарны аспект выканальніцкай эстэтыкі лірычных песень. Спецыфічныя асаблівасці паэтыкі пазаабрадавых песень. Узаемасувязь пазаабрадавага фальклору і абрадавай песні як своеасаблівая рыса беларускай народна-песеннай традыцыі.

Лекцыя 18. Жанравая сістэма пазаабрадавай лірычнай песні

"Абрадавая" і "не абрадавая" лірыка. "Мужчынская" і "жаночая" лірыка. "Павольныя" і "хуткія" песні.

Жанравая прыналежнасць песень. Сюжэтно-тэматычныя групы.

Песні сацыяльна-бытавыя (казацкія, рэкруцкія, салдацкія, чумацкія, батрацкія, бурлацкія). Песні сямейна-бытавыя. Песні пра каханне. Жартоўныя песні і песні да скокаў. Вызначэнне жанравай спецыфікі лірычных песень.

РАЗДЕЛ V. НЕТРАДЫЦЫЙНЫ ФАЛЬКЛОР

Лекцыя 19. Кантавая культура Беларусі

Генезіс і распаўсюджанне кантавай культуры ў Беларусі. Грамадска-палітычныя і гісторыка-культурныя аспекты ўзнікнення і распаўсюджання кантаў на тэрыторыі Беларусі. Рэфармацыя і новы стыль. Узаемаўплывы традыцыйнага і прафесійнага мастацтваў. Паэтыка, ладава-меладычны і музычна-рытмічны склад (музычны інструментарый і акордава-гарманічнае мысленне, вершаскладанне новага тыпу). Беларускія канцыяналы. Сюжэтна-тэматычныя групы беларускіх кантаў. Сучасная традыцыя кантавага выканання ў Беларусі.

Лекцыя 20. Прыпеўкі як від народнай песенна-музычнай мініяцюры

Прыпеўкі. Вызначэнне жанру. Асноўныя жанравыя характарыстыкі прыпеўкі. Жанравыя разнавіднасці. Праблема генэзы прыпевак. Грамадска-палітычныя і культурна-гістарычныя асновы паходжання жанру і яго старажытныя карані. Роля музычнага інструментара ў станаўленні і развіцці жанру. Прыпеўка і аўтарскі пачатак. Лаканізм выказвання як галоўная адметная рыса прыпеўкі. Вобразная сістэма і мастацкая стылістыка прыпевак. Паэтычныя формы і структуры. Спецыфіка прыпевак як вакальна-інструментальнага віду народнага мастацтва. Традыцыі выканання. Прынцып канцэртавання і творчага саборніцтва. Змест і тэматычныя разнавіднасці прыпевак. Паэтыка прыпевак. Кампазіцыйныя тыпы прыпевак. Адначасткавыя і дзвухчасткавыя прыпеўкі. Цыклізацыя прыпевак. Рыфма як усвядомлены мастацкі прыём у прыпеўцы і яе адрозненне ад рыфмы ў лірычнай песні. Жанравая дыферэнцыяцыя па тыпу напеваў і форме выканання.

РАЗДЕЛ V. РЕГІЯНАЛЬНЫЯ ЖАНРАВЫЯ І ВЫКАНАЛЬНІЦКА-СТЫЛІСТЫЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ БЕЛАРУСКАГА ПЕСЕННАГА ФАЛЬКЛОРУ

Лекцыя 21. Традыцыйная мастацкая культура і песенныя традыцыі Беларускага Палесся

Агульнабеларуская песенная культура і мясцовыя песенныя традыцыі Беларускага Палесся. Геаграфічныя і прыродна-кліматычныя асаблівасці рэгіёна. Спосаб гаспадарання і абумоўленыя ім жанры песеннага фальклору.

Характарыстыка песеннай сістэмы. Характэрныя з'явы і асаблівасці, заканамернасці і прыметы. Спецыфіка суадносін гісторыка-стылявых пластоў песеннага фальклору: старажытнага (каляндарна-абрадавага і сямейна-абрадавага) і пазаабрадавага. Песенна-семантычныя асаблівасці абраду і яго «парадак-закон». Дамінуючыя жанры і мясцовае асэнсаванне распаўсюджаных жанраў. Суадносіны ўласна песеннага і гульнявога (танцавальнага, інструментальнага) пачаткаў. Сольная і сумесная традыцыі выканання. Тыпы шматгалосся. Выканальніцкія асаблівасці і іх тэрміналагічныя абзначэнні (этнамузыкалагічныя і носьбітамі фальклору). Цэнтралізуючы кампанент сістэмы.

Лекцыя 22. Традыцыйная мастацкая культура і песенныя традыцыі Беларускага Паазер'я

Агульнабеларуская песенная культура і мясцовыя песенныя традыцыі Беларускага Паазер'я. Геаграфічныя і прыродна-кліматычныя асаблівасці рэгіёна. Спосаб гаспадарання і абумоўленыя ім жанры песеннага фальклору.

Характарыстыка песеннай сістэмы. Характэрныя з'явы і асаблівасці, заканамернасці і прыметы. Спецыфіка суадносін гісторыка-стылявых пластоў песеннага фальклору: старажытнага (каляндарна-абрадавага і сямейна-абрадавага) і пазаабрадавага. Песенна-семантычныя асаблівасці абраду і яго «парадак-закон». Дамінуючыя жанры і мясцовае асэнсаванне распаўсюджаных жанраў. Суадносіны ўласна песеннага і гульнявога (танцавальнага, інструментальнага) пачаткаў. Сольная і сумесная традыцыі выканання. Тыпы шматгалосся. Выканальніцкія асаблівасці і іх тэрміналагічныя абзначэнні (этнамузыкалагічныя і носьбітамі фальклору). Цэнтралізуючы кампанент сістэмы.

Лекцыя 23. Традыцыйная мастацкая культура і песенныя традыцыі Беларускага Падняпроўя

Агульнабеларуская песенная культура і мясцовыя песенныя традыцыі Беларускага Падняпроўя. Геаграфічныя і прыродна-кліматычныя асаблівасці рэгіёна. Спосаб гаспадарання і абумоўленыя ім жанры песеннага фальклору.

Характарыстыка песеннай сістэмы. Характэрныя з'явы і асаблівасці, заканамернасці і прыметы. Спецыфіка суадносін гісторыка-стылявых пластоў песеннага фальклору: старажытнага (каляндарна-абрадавага і сямейна-абрадавага) і пазаабрадавага. Песенна-семантычныя асаблівасці абраду і яго «парадак-закон». Дамінуючыя жанры і мясцовае асэнсаванне распаўсюджаных жанраў. Суадносіны ўласна песеннага і гульнявога (танцавальнага, інструментальнага) пачаткаў. Сольная і сумесная традыцыі выканання. Тыпы шматгалосся. Выканальніцкія асаблівасці і іх тэрміналагічныя абазначэнні (этнамузыкалагічныя і носьбітамі фальклору). Цэнтралізуючы кампанент сістэмы.

Лекцыя 24. Традыцыйная мастацкая культура і песенныя традыцыі Беларускага Панямоння

Агульнабеларуская песенная культура і мясцовыя песенныя традыцыі Беларускага Панямоння. Геаграфічныя і прыродна-кліматычныя асаблівасці рэгіёна. Спосаб гаспадарання і абумоўленыя ім жанры песеннага фальклору.

Характарыстыка песеннай сістэмы. Характэрныя з'явы і асаблівасці, заканамернасці і прыметы. Спецыфіка суадносін гісторыка-стылявых пластоў песеннага фальклору: старажытнага (каляндарна-абрадавага і сямейна-абрадавага) і пазаабрадавага. Песенна-семантычныя асаблівасці абраду і яго «парадак-закон». Дамінуючыя жанры і мясцовае асэнсаванне распаўсюджаных жанраў. Суадносіны ўласна песеннага і гульнявога (танцавальнага, інструментальнага) пачаткаў. Сольная і сумесная традыцыі выканання. Тыпы шматгалосся. Выканальніцкія асаблівасці і іх тэрміналагічныя абазначэнні (этнамузыкалагічныя і носьбітамі фальклору). Цэнтралізуючы кампанент сістэмы.

Лекцыя 25. Традыцыйная мастацкая культура і песенныя традыцыі Цэнтральнага рэгіёна Беларусі

Агульнабеларуская песенная культура і мясцовыя песенныя традыцыі Цэнтральнага рэгіёна Беларусі

Геаграфічныя і прыродна-кліматычныя асаблівасці рэгіёна. Спосаб гаспадарання і абумоўлення ім жанры песеннага фальклору.

Характарыстыка песеннай сістэмы. Характэрныя з'явы і асаблівасці, заканамернасці і прыметы. Спецыфіка суадносін гісторыка-стылявых пластоў песеннага фальклору: старажытнага (каляндарна-абрадавага і сямейна-абрадавага) і пазаабрадавага. Песенна-семантычныя асаблівасці абраду і яго «парадак-закон». Дамінуючыя жанры і мясцовае асэнсаванне распаўсюджаных жанраў. Суадносіны ўласна песеннага і гульнявога (танцавальнага, інструментальнага) пачаткаў. Сольная і сумесная традыцыі выканання. Тыпы шматгалосся. Выканальніцкія асаблівасці і іх тэрміналагічныя абазначэнні (этнамузыкалагічныя і носьбітамі фальклору). Цэнтралізуючы кампанент сістэмы.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

КІНА -, ВІДЕА -, АУДЫЁМАТЭРЫЯЛЫ

Вінілавяя пласцінкі

1. Беларускія народныя песні: Этнографічны ансамбль вёскі Ананьчыцы Солігорскага раёна Мінскай вобласці / Сост. Л.Костюковец. М., “Мелодія”, 1982.
2. Беларускі пераказ фальклору / Сост. З. Можейка, І. Назіна, Т. Варфаломеева. Экспед. запісы Фальклорнай камісіі СК Беларусіі 1960-1980 гг. М., “Мелодія”, 1990. 2 грп. (Серія “Музыкальнае творчасць народаў СССР: Антологія”).
3. Беларускі пераказ фальклору: Паўно-ўсходняя зона / Сост. З. Можейка. М., “Мелодія”, 1986.
4. Календарныя песні Беларускага Полесся: Із сабраўня Фанограмархіва Пушкінскага Дома / Сост. Ю.Марчэнка. М., “Мелодія”, 1983.
5. Напеўны родзіны Мусоргскага / Сост. А.Мехнецаў, Г.Лобкава. М., “Мелодія”, 1987.
6. Народныя песні і наігрышы Псковскай вобласці: Па матэрыялах фальклорных экспедыцый Н.Л.Котікавай / Сост. А.Ю.Кастров. М., “Мелодія”, 1989.
7. Песні Смаленскага Поднепр’я: Із сабраўня Фанограмархіва Пушкінскага дома / Аннотацыя С.В.Фролова. М., “Мелодія”, 1989.
8. Руская народная музыка заходніх, цэнтральных абласцей і Поволж’я / Сост. Н. Савельева, Н.Гілярава. М., “Мелодія”, 1990. 2 грп. (Серія “Музыкальнае творчасць народаў СССР: Антологія”).
9. Традыцыйнае мастацтва Поозер’я: Абрадавая музыка / Сост. А.Ромодін, І.Ромодіна. М., “Мелодія”, 1989.
10. Традыцыйнае мастацтва Поозер’я: Вечерыначная музыка / Сост. А.Ромодін, І.Ромодіна. М., “Мелодія”, 1990.
11. Традыцыйныя песні Полесся: Із сабраўня Фанограмархіва Пушкінскага Дома / Сост. Л. Пятрова, Ю. Марчэнка. М., “Мелодія”, 1989.
12. Усвяцкія песні: Поёт народная ісполнітельніца Ольга Сяргеева / Аннотацыя Е.Н.Разумовскай. М., “Мелодія”, б.г.

Кампакт-Дыскі

13. Аўтэнтычная музыка Беларусі: Каляды. Часткі I, II [Электронны рэсурс] / склад. Ю. Выдронак. – Мінск: Беларуская музычная альтэрнатыва, 2000.

14. Музычныя традыцыі Масленіцы Беларускага Падняпроўя [Электронны рэсурс] / склад. В.М. Прыбылова. – Электрон. дадз. (48’23’’ гуч.). – Мінск: УА “Беларус. дзярж. акад. музыкі”, 2006. – 1 электрон. апт. дыск (CD-ROM): гуч., буклет (12 с.).

15. Народныя песні Беларускага Панямоння [Электронны рэсурс] / склад. Т. Б. Варфаламеева – Мінск: УА “Беларус. дзярж. ін-т праблем культуры”, 1992. – 1 электрон. апт. дыск (CD-ROM): гуч., буклет.

16. Народныя песні Цэнтральнай Беларусі [Электронны рэсурс] / склад. Т. Б. Варфаламеева – Мінск: УА “Беларус. дзярж. ін-т праблем культуры”, 1992. – 1 электрон. апт. дыск (CD-ROM): гуч., буклет.

17. Століншчына: Экспедыцыя Івана Кірчука ў Столінскі раён Брэсцкай вобласці [Электронны рэсурс] / склад. І.Кірчук – Мінск: - Беларуская музычная альтэрнатыва, 2005

18. Этнічная музыка беларусаў: у 5 дысках [Электронны рэсурс] / кір. праекта А.М.Боганева, уклад. І.В.Мазюк. – Мінск: УА “Беларус. дзярж. ін-т праблем культуры, 2006. – 5 электрон. апт. дыскаў (CD-ROM): гуч., буклет.

Кіна-, відэаграфія

1. Галасы зямлі маёй / Сцэн. І. Назіна, Р.Гамзовіч. – Белвідэацэнтр, 1993.

2. Голоса веков / Сцен. З. Можейко. - Белорусьфильм, ВА “Летапіс”, 1979.

3. Калядныя цары / Сцэн. Т. Кухаронак. – Белвідэацэнтр, 1997.

4. Крывыя вечары / Сцэн. З. Можейко. - Беларусьфільм, ВА “Летапіс”, 1993.

5. Мужчынскі рой (Дзятлаўскія дзяды) / Сцэн. І.Мацыеўскі. Белтэлефільм, 1996.

6. Память столетий / Сцен. З. Можейко. - Белорусьфильм, ВА “Летапіс”, 1982.

7. Полесские колядки / Сцен. З. Можейко. - Белорусьфильм, ВА “Летапіс”, 1972.

8. Полесские свадьбы / Сцен. З. Можейко. - Белорусьфильм, ВА “Летапіс”, 1986.

9. Пранясі, Божа, хмару / Сцэн. З. Можейко. - Беларусьфільм, ВА “Летапіс”, 1990.

10. Рассыпушка / Сцэн. Г.Таўлай. Белвідэацэнтр, 1995.

11. Рух зямлі / Сцэн. З. Можейко. - Беларусьфільм, ВА “Летапіс”, 1999.

12. У святыя вечары на каляды / Сцэн. М.Козенка. - Беларусьфільм, ВА “Летапіс”, 1996.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

3. ПРАКТИЧЕСКИЙ РАЗДЕЛ*

МЕЛАДЫЧНЫЯ РЕКАМЕНДАЦЫІ ПА ПАДРЫХТОЎЦЫ САМАСТОЙНАЙ ПРАЦЫ (ПРАКТЫЧНЫ АНАЛІЗ НАРОДНАЙ ПЕСНІ)

1. Аналіз па натацыі гукавысотнага будынку напеву.

Асноўныя этапы меладычнага аналізу: дзяленне песеннай формы на меладычныя адзінкі; аналіз гукарадаў і сістэмы апорных тонаў у кожнай меладычнай адзінцы; суаднясенне пабочных апор меладычнай адзінкі з галоўнай апорай (фінальным тонам кампазіцыйнай адзінкі формы) і выяўленне ладавага каркасу напеву.

Канчатковая мэта аналізу — вызначэнне тыпу меладычнай кампазіцыі, якая выяўляецца літарнай формулай, якая адлюстроўвае колькасныя і структурныя суадносіны меладычных перыядаў у напеве.

2. Аналіз рытмічнай формы напеву.

Асноўныя этапы аналізу рытмічнай формы па натацыі: вызначаецца кампазіцыйная адзінка песеннай формы (фраза, верш, страфа); аналізуецца тып вершаскладання і форма верша; мадэлюецца складовая музычна-рытмічная форма напеву (пры мадэляванні сумуюцца працягласці, якія прыпадаюць на адзін склад тэксту, выраўноўваюцца пункцірныя рытмы, выканальніцкія зацягванні гуку, ўлічваецца працягласць паўз); тактировка напеву. Пры слыхавым аналізе рытмічнай формы: праслуханы тэкст «скандуюць» у тым рытме, у якім ён гучыць у песні. Асноўным арыенцірам у дадзеным выпадку служыць вылучэнне слыхам цэзур, якая раздзяляе рытмічную форму песні, альбо рытмічных акцэнтаў. Слыхавы аналіз павінен карэктавацца тэарэтычнымі ведамі.

Вынікам аналізу павінна з'явіцца вызначэнне і запіс у аналітычнай графіцы складовай музычна-рытмічнай формы прапанаванай песні.

3. Аналіз тыпаў шматгалосся.

Пры аналізе натацый шматгалоснай песні вызначаецца колькасць галасавых партый і іх суадносіны ў шматгалоссі. Пры разглядзе кожнай партыі важна звярнуць увагу на дыяпазон і ступень развітасці кожнай меладычнай лініі. Слыхавы аналіз шматгалосся, апроч названых прыкмет, ўлічвае таксама тэмбравыя суадносіны галасавых партый. Аналіз тыпаў шматгалосся патрабуе ад студэнтаў досыць развітога слыхаваго вопыту.

Канчатковая мэта аналізу музычна-фальклорных твораў – вызначэнне тыпу меладычнай кампазіцыі, які пазначаецца літарнай формулай, якая адлюстроўвае колькасныя і структурныя суадносіны меладычных форм напеву.

УНИФИКАВАНАЯ ФОРМА АНАЛІТЫЧНЫХ КАМЕНТАРЫЯЎ ФАЛЬКЛОРНАГА ТВОРУ

1. **Формула верша.** Сілабічны верш пазначаецца формулай, якая адлюстроўвае колькасць складовых груп з колькаснай складовай нормай кожнай з іх (напрыклад, 4+4+6). Танічныя верш — формулай, у якой ненаціскныя склады пазначаюцца лічбамі, а ударныя — кропкамі (напрыклад, 2.3.2). Народныя стопныя вершы пазначаюцца па сілабічным прынцеце з дадатковым указаннем на стопны метр. Для ўзораў з вершам пашыранай структуры даюцца формулы як зыходнага («чыстага»), так і пераструктураванага напева верша. «Структурным пашырэннем з'яўляецца такое пашырэнне верша, пры якім дадатковыя склады становяцца апорай новых пабудоў — дадатковых формул музычна-складовых рытму». Мелізматычнае пашырэнне верша выклікае толькі вар'іраванне тыпавых формул музычна-складовага рытму без парушэння іх межаў. У гэтых выпадках дадатковыя склады не маюць уласнага музычнага часу і існуюць за кошт часу тых складоў, на якія абапіраецца формула музычна-складовага рытму.

3. **Кампазіцыйная адзінка паэтычнага тэксту (КА)** пазначаецца формулай, у якой складовым групам адпавядаюць малыя літары лацінскага алфавіту, а ўсяму вершу — вялікія. Гэта датычыцца і да рэфрэнаў (r або R). Паколькі ў працяжных песнях з пашыраным вершам складовыя групы страчваюць сэнсавую і сінтаксічную цэласнасць, літарнае пазначэнне КА такіх паэтычных тэкстаў губляе мэтазгоднасць.

4. **Клас рытмічных формаў, да якога належыць напеў.** Асоба варта адзначыць, што складовая музычна-рытмічная форма (СМРФ) выпісваецца толькі для складаных у структурным дачыненні напеваў з другой рытмічнай кампазіцыяй. Пры падтэкстоўцы СМРФ словы і склады, якія пашыраюць складовыя групы мелізматычна, даюцца ў дужках.

5. **Лад** апісваецца па яго прыналежнасці да дыятанічных або ангемітонных гукавысотных сістэм, па амбітусу уверх ад асноўнага апорнага тона з указаннем на наяўнасць субтонаў. У пазначэнні ступеняў ладу выкарыстоўваецца сістэма Коллер-Гіппіуса, згодна з якой ступені вышэй галоўнага апорнага тона нумаруюцца арабскімі лічбамі, а ніжэй — рымскімі. Пры гэтым лічбавы індэкс паказвае інтэрвальную адлегласць ад асноўнага апорнага тона (першай ступені).

6. **Асноўныя ладавыя апазіцыі.** Для меладычных ладоў паказваюцца гарызантальныя ладавыя апазіцыі, для ладоў з ярка выяўленым вертыкальным аспектам — апазіцыйныя терцовыя комплексы.

7. Меладычная кампазіцыя (МК) пазначаецца падобна КА паэтычнага тэксту. У дужках дадаткова паказваюцца канцавыя апорныя тоны меладычных звёнаў. Для формаў з другаснымі рытмічнымі кампазіцыямі мяжы меладычных звёнаў з указаннем канцавога апорнага тону адзначаюцца дужкай пад адпаведнымі фрагментам СМРФ.

8. **Від шматгалоснай фактуры.**

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

4. РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ

Віды самастойнай працы студэнтаў

1. Вывучэнне тэарэтычнага матэрыялу па паказаных крыніцах.
2. Падрыхтоўка вуснага паведамлення па прапанаванай тэме.
3. Напісанне пісьмовай працы па абранай тэме.
4. Праслухоўванне музычнага матэрыялу па тэме занятку.
5. Практычны аналіз выразных сродкаў народнай песні.

Пералік прыкладных кантрольных заданняў для самастойнай працы

1. Вызначыць спецыфічныя ўласцівасці фальклору на пэўным прыкладзе (у чым выяўляецца вусная прырода, варыятыўнасць, традыцыйнасць, функцыянальнасць таго ці іншага факту фальклору).
2. Прааналізаваць фрагмент абрадавага дзеяння (па прапанаваным відэазапісе) як "фальклорна-этнаграфічны тэкст": выявіць яго структуру, вызначыць узаемасувязь паміж кампанентамі, раскрыць змест.
3. Паказаць структуру мастацкай формы, пазначыць розныя сродкі выразнасці, выявіць прынцып іх узаемасувязі ў перадачы зместу; растлумачыць, на якім узроўні ўзнікае цэласнае ўяўленне пра фальклорны тэкст.
4. Правесці аналіз сродкаў музычнай выразнасці (на прыкладзе народных песень, якія адносяцца да розных жанраў): выявіць інтанацыйную прыроду, вызначыць структуру ладу, прадставіць абагульненую мадэль складова-рытмічнай арганізацыі, раскрыць кампазіцыйныя заканамернасці, апісаць форму шматгалосся, паказаць на выканальніцкія характарыстыкі.
5. Абгрунтавана вызначыць жанр праслуханага ўзору фальклору, раскрыць жанравыя прыкметы мастацкай формы.
6. Супаставіць варыянты народнай песні (фальклорнага тэксту), выявіць тыпалагічна значныя характарыстыкі мастацкай формы.
7. Правесці стылявы аналіз варыянтаў напева, выявіць іх дыялектныя, жанравыя і гісторыка-стылявыя асаблівасці.
8. Правесці ўсебаковы аналіз паэтычных асаблівасцяў прапанаванага фальклорнага тэксту.

**Пералік прыкладных кантрольных пытанняў
для дыягностыкі самастойнай працы студэнтаў**

1. Пералічыце асноўныя навуковыя напрамкі (калі магчыма, і іх найбуйнейшых прадстаўнікоў) і канцэпцыі ў галіне гукавышыннасці народных песень у XX ст.
2. Як вы думаеце, якія катэгорыі акадэмічнага музыказнаўства «не працуюць» у фальклорным матэрыяле? Чаму? (Падмацуйце свой пункт гледжання якімі-небудзь аргументамі.)
3. Якія з'явы, характэрныя для гукавышыннай арганізацыі традыцыйнай вакальнай музыкі, немагчыма растлумачыць з пазіцыі еўрапейскай акадэмічнай тэорыі музыкі і чаму?
4. Чым прынцыпова адрозніваецца шматгалоссе пісьмовай культуры ад шматгалосся народнай песні?
5. Пералічыце віды сольнага падгалоска. У чым вы бачыце рысы іх падабенства, у чым адрозненне адзін ад аднаго?
6. У чым складаецца спецыфічнасць асаблівых, несінхронных формаў шматгалосся? Чым гэта можна растлумачыць?
7. Якое значэнне мае выканальніцтва пры фармаванні характэрных асаблівасцяў музычнай формы ў фальклору?
8. Дайце параўнальны аналіз характэрных асаблівасцяў песні вуснай традыцыі і яе варыянта, зафіксаванага ў нотным тэксце.
9. Пералічыце асноўныя ўласцівасці народнага індывідуальнага і калектыўнага выканальніцтва.
10. Вызначыце выканальніцкія асаблівасці жанру галашэнняў (вясельных і пахавальных, сольных і ансамблевых).
11. Супастаўце спецыфічныя заканамернасці выканання лірычных песень жаночай і мужчынскай пеўчых традыцый.
12. Ахарактарызуйце ў агульных рысах уяўленні аб народнай музыцы, якія склаліся ў працах вучоных XIX ст.
13. Ахарактарызуйце ўнёсак Л. Кубы у вывучэнне стылістыкі беларускага песеннага фальклору.
14. Ахарактарызуйце ўнёсак М. Федароўскага у вывучэнне беларускага песеннага фальклору.
15. Ахарактарызуйце ўнёсак О. Кольберга у вывучэнне стылістыкі беларускага гапесеннага фальклору.
16. Дайце характарыстыку фалькларыстычнай дзейнасці М. Гарэцкага і А. Грыневіча.

17. Ахарактарызуйце ўнёсак Я. У. Гіпіуса З. В.Эвальд у вывучэнне стылістыкі беларуска гапесеннага фальклору.
18. Асноўныя этнамузыкалагічныя працы В. Елатава.
19. Асноўныя праблемы вывучэння народных выканальніцкіх традыцый у працах З. Я. Мажэйкі, Т.Б. Варфаламеевай.
20. Асноўныя этнамузыкалагічныя працы Г. В. Таўлай.
21. Выбітныя прадстаўнікі беларускай практычнай фалькларыстыкі.
22. Дайце характарыстыку індывідуальнага стылю аднаго з выбітных народных выканаўцаў (Сцяпан і Марыя Дубейка, Аляксандр Карэнчук, Іосіф Сілка, Ганна Венгура і інш.).
23. Назавіце найболей яркія пеўчыя ансамблі, якія прадстаўляюць традыцыю Беларускага Падняпроўя. Ахарактарызуйце іх рэпертуар і выканальніцкі стыль.
24. Ахарактарызуйце адзін з прадстаўнічых пеўчых ансамбляў Цэнтральнага рэгіёна Беларусі.
25. Ахарактарызуйце пеўчыя ансамблі, Ёсходняга Палесся. Асаблівасці рэпертуару і пеўчага стылю аднаго з ансамбляў.
26. Ансамблі народных выканаўцаў у традыцыі Цэнтральнага рэгіёна Беларусі. Да праблемы суадносін стылістыкі мужчынскага і жаночага выканальніцтва.
27. Пакажыце асаблівасці выканальніцкай традыцыі Беларускага Паазер'я. Назавіце асноўныя пеўчыя калектывы і іх рэпертуар.
28. Ахарактарызуйце пеўчыя ансамблі, якія прадстаўляюць традыцыі Беларускага Палесся.

Тэматыка семінарскіх заняткаў

1. Фальклор як цэласная сістэма
2. Беларуская этнамузыкалогія: этапы станаўлення і развіцця
3. Музычна-рытмічная арганізацыя беларускай народнай песні
4. Ладавая пабудова беларускай народнай песні
5. Мелаінтанацыйныя асаблівасці беларускай народнай песні
6. Традыцыйная мастацкая культура і песенныя традыцыі Беларускага Палесся
7. Традыцыйная мастацкая культура і песенныя традыцыі Беларускага Паазер'я
8. Традыцыйная мастацкая культура і песенныя традыцыі Беларускага Падняпроўя
9. Традыцыйная мастацкая культура і песенныя традыцыі Беларускага Панямоння

10. Традыцыйная мастацкая культура і песенныя традыцыі
Цэнтральнага рэгіёна Беларусі

ЗАЦВЯРДЖАЮ
Заг.кафедры
беларускай народна-
песеннай творчасці
_____ Л.Л.
Ражкова
«__» _____ 201
7 г.

Патрабаванні

да экзамену па вучэбнай дысцыпліне
«Беларуская народна-песенная творчасць»

Дысцыпліна «Беларуская народна-песенная творчасць» з'яўляецца тэарэтычнай асновай усяго комплексу спецыяльных дысцыплін для спецыялізацый “харавая музыка” (народная) і “сольныя спевы” (народныя). У працэсе яе вывучэння **выпрацоўваецца сістэма ўяўленняў аб беларускім песенным фальклору як спецыфічнай сферы мастацкай дзейнасці** народа са сваёй непаўторнай сістэмай эстэтычных каштоўнасцей. Студэнт **авалодвае трывалымі ведамі ў галіне беларускай народнай песеннай творчасці** ва ўсёй разнастайнасці яе відаў і жанраў, **выканаўчых песенных стыляў, узбагачае слыхавую практыку** шляхам актыўнага засваення рытмічнага, інтанацыйна-меладыйнага і ладавага комплексаў беларускага песеннага фальклору розных жанраў і рэгіянальных песенных стыляў. У працэсе вывучэння беларускай народнай песні студэнт **авалодвае творчымі навыкамі выканання ўзораў** беларускага музычнага фальклору;

Асноўныя патрабаванні.

На экзамене студэнт павінен:

- адказаць на два пытанні экзаменацыйнага білета па асноўнай праблематыцы курса;
- аналізаваць і інтэрпрэтаваць народна-песенную партытуру (адзін з узораў беларускай народнай песні па тэме вызначанай у пытаннях экзаменацыйнага білета);

— свабодна деманстраваць розныя пеўчыя стылі фальклорнага выканання песень розных жанраў і розных рэгіянальных школ (па вучэбнай спеўнай анталогіі).

Прафесар кафедры

_____ У.К. Зяневіч

Разгледжана на пасяджэнні кафедры

беларускай народна-песеннай творчасці

(праатакол № ад « 10» мая 2017г.

Прыкладная тэматыка курсавых работ

Курсавыя працы абапіраюцца на апублікаваныя ці не апублікаваныя (дакументальныя, экспедыцыйныя) крыніцы. Студэнт пад кіраўніцтвам выкладчыка вызначае аб'ём матэрыялаў, неабходных для раскрыцця тэмы. Звычайна, у курсавыя працы прыцягваецца матэрыял, значны для якой-небудзь вызначанай традыцыі:

1. Функцыянальнасць як спецыфічная ўласцівасць фальклору.
2. Сінкрэтызм фальклорных з'яў.
3. Варыянтнасць і варыятыўнасць у фальклору.
4. Структура і ўласцівасці фальклорна-этнаграфічнага тэксту.
5. Вусная прырода існавання як спецыфічная ўласцівасць фальклору.
6. Суадносіны індыўдуальнага і калектыўнага ў фальклору.
7. Паняцці "традыцыя" і "традыцыйнасць".
8. Жанр як навуковая катэгорыя.
9. Жанраўтваральныя прыкметы мастацкай формы ў фальклору.
10. Праблема жанравай класіфікацыі каляндарна-абрадавага фальклору.
11. Пытанні жанравай класіфікацыі вясельных песень у даследаваннях і публікацыях.
12. Формульнасць у фальклору.
13. Праблемы тыпалагічнага аналізу музычна-паэтычных формаў фальклору. Тып і варыянт.
14. Катэгорыя "стыль" у музычнай фалькларыстыцы.
15. Катэгорыя "тэкст" у філалагічных, музыказнаўчых, этналагічных даследаваннях.
16. Праблемы тэксталагічнага вывучэння формаў фальклору.
17. Ладаінтанацыйныя асаблівасці лірычных песень.

18. Сродкі музычнай выразнасці галашэнняў паўночна-беларускай традыцыі.
19. Комплексны аналіз масленічных песень усходне-беларускай традыцыі.
20. Веснавыя абрадавыя песні Беларускага Падняпроўя: да пытання пра суадносіны песенных і непесенных формаў інтанавання.
21. Тыпалогія напеваў абрадавых вясельных песень Беларускага Паазер'я.
22. Вясельныя песні ў традыцыі Беларускага Панямоння: да праблемы жанравай класіфікацыі.
23. Жанрава-стылявыя асаблівасці волочэбных песень.
24. Вопыт жанравай групоўкі песень, злучаных з харэаграфічным рухам.
25. Гуканні ў традыцыі Беларускага Падняпроўя: праблема жанравай атрыбуцыі.
26. Лірычныя песні Цэнтральнага рэгіёну Беларусі: праблемы музычнай тыпалогіі.
27. Ладавая арганізацыя беларускіх народных песень.
28. Віды вершаскладання ў беларускім песенным фальклору.
29. Рытмічная арганізацыя беларускіх народных песень.
30. Фактура беларускай народнай песні і віды народнага шматгалосся.
31. Традыцыйная мастацкая культура вёскі Неглюбка Веткаўскага раёну Гомельскай вобласці.

**Пытанні да выніковага экзамену па вучэбнай дысцыпліне
”Беларуская народна-песенная творчасць”**

1. Фальклор як цэласная сістэма
2. Спецыфічныя рысы і характэрныя асаблівасці фальклору
3. Эстэтычныя асновы беларускага песеннага фальклору
4. Фальклор і фалькларызм
5. Жанравая класіфікацыя беларускага песеннага фальклору
6. Формы народнага вершаскладання
7. Страфічная арганізацыя беларускай народнай песні
8. Музычна-рытмічная арганізацыя беларускай народнай песні
9. Ладавая пабудова беларускай народнай песні
10. Мелаінтанацыйныя асаблівасці беларускай народнай песні
11. Фактура беларускай народнай песні
12. Жанрава-стылявыя асаблівасці беларускай народнай песні
13. Выканальніцкія манеры спеваў беларусаў

14. Паэтыка беларускага песеннага фальклору.
15. Каляндарна-песенная культура Беларусі: агульная характарыстыка
16. Стылістычныя рысы і асаблівасці беларускага раннетрадыцыйнага песеннага фальклору
17. Абрады і песні зімовага перыяду
18. Беларуская масленіца і масленічныя песні
19. Веснавья песні-загуканні
20. Юр'я і юраўскія песні
21. Вяліканне і валачобныя песні
22. Стылістыка беларускіх карагодаў і карагодныя песні
23. Траецкія і русальныя абрады і песні
24. Беларускае купалле: абрады і песні
25. Беларускае жніво: абрады і песні
26. Восеньскія абрады і песні
27. Сямейна-абрадавы песенны цыкл: агульная характарыстыка
28. Радзінныя абрады і песні
29. Беларускае вяселле: абрады і песні
30. Пахавальныя галашэнні
31. Песні з умоўным прымеркаваннем па часе і абставінах выканання
32. Беларускія баллады
33. Пазаабрадавая сялянская лірыка
34. Стылістычныя рысы і асаблівасці пазаабрадавага песеннага фальклору
35. Любоўна-лірычныя песні
36. Жартоўныя песні
37. Сямейна-бытавыя песні
38. Сацыяльна-бытавыя песні
39. Кантавая культура Беларусі
40. Прыпеўкі як від народнай песенна-музычнай мініяцюры
41. Песенныя стылі Беларускага Палесся
42. Песенныя стылі Беларускага Паазер'я
43. Песенныя стылі Беларускага Падняпроў'я
44. Песенныя стылі Беларускага Панямоння
45. Песенныя стылі Цэнтральнага рэгіёна Беларусі
46. Асноўныя этапы развіцця беларускай этнамузыкалогіі

Крытэрыі

ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці студэнтаў кафедры беларускай народна-песеннай творчасці, па дысцыпліне “Беларуская народна-песенная творчасць”.

10 балаў (“надзвычайна выдатна”), 5+, атрымлівае студэнт, які праявіў творчыя здольнасці, на высокім прафесійным узроўні прадэманстраваў разуменне сутнасці беларускага песеннага фальклору як спецыфічнай сферы мастацкай дзейнасці народа са сваёй непаўторнай сістэмай эстэтычных каштоўнасцей, паказаў выдатныя веды ў галіне беларускай народнай песеннай творчасці ва ўсёй разнастайнасці яе відаў і жанраў, выканаўчых песенных стыляў, раскрыў ролю і месца песеннага фальклору ў сістэме сучаснай мастацкай культуры, выявіў узаемасувязі самадзейнай народнай творчасці і прафесійнага музычнага мастацтва; раскрыў асноўныя праблемы сучаснай фалькларыстыкі і этнамузыказнаўства, вывучыў бібліяграфію па усёй праблематыцы курса, авалодаў адпаведнымі навыкі ў галіне практычнай фалькларыстыкі (арганізацыя і правядзенне фальклорных экспедыцый, арганізацыя этнаграфічных фальклорных канцэртаў, запіс і выданне навуковых відэафільмаў, аўдыёстужак і інш.), узбагаціў уласную слыхавую практыку шляхам актыўнага засваення рытмічнага, інтанацыйна-мелодычнага і ладавага комплексаў беларускага песеннага фальклору розных жанраў і рэгіянальных песенных стыляў, прадэманстраваў надзвычай выдатнае валоданне творчымі навыкамі выканання ўзораў беларускага музычнага фальклору, на высокім мастацкім узроўні прадэманстраваў праграму ў аб’ёме вучэбнай народнай песеннай анталогіі, раскрыў сутнасць народнага песеннага твора, зрабіў аналіз рысаў музычнага і паэтычнага стылю, пры адказе выкарыстоўваў матэрыялы ўласнага навуковага даследавання. Адказ вызначаўся, логікай і паслядоўнасцю, дакладнасцю выкарыстання этнамузыказнаўчых тэрмінаў.

У перыяд вучобы студэнт актыўна працаваў на практычных і семінарскіх занятках, самастойна выконваў усе заданні, выкарыстоўваў асноўную і дадатковую літаратуру, рабіў самастойныя высновы, якія мелі даследчы характар.

9 балаў, (“выдатна”), 5, атрымлівае студэнт, які праявіў творчыя здольнасці, на высокім прафесійным узроўні прадэманстраваў разуменне сутнасці беларускага песеннага фальклору як спецыфічнай сферы мастацкай дзейнасці народа са сваёй непаўторнай сістэмай эстэтычных каштоўнасцей, паказаў выдатныя веды ў галіне беларускай народнай песеннай творчасці ва ўсёй разнастайнасці яе відаў і жанраў, выканаўчых песенных стыляў, раскрыў ролю і месца песеннага фальклору ў сістэме сучаснай мастацкай культуры, выявіў узаемасувязі самадзейнай народнай творчасці і прафесійнага музычнага

мастацтва; раскрыў асноўныя праблемы сучаснай фалькларыстыкі і этнамузыказнаўства, вывучыў бібліяграфію па усёй праблематыцы курса, авалодаў адпаведнымі навыкі ў галіне практычнай фалькларыстыкі (арганізацыя і правядзенне фальклорных экспедыцый, арганізацыя этнаграфічных фальклорных канцэртаў, запіс і выданне навуковых відэафільмаў, аўдыёстужак і інш.), узбагаціў уласную слыхавую практыку шляхам актыўнага засваення рытмічнага, інтанацыйна-меладычнага і ладавага комплексаў беларускага песеннага фальклору розных жанраў і рэгіянальных песенных стыляў, прадэманстраваў выдатнае валоданне творчымі навыкамі выканання ўзораў беларускага музычнага фальклору, на высокім узроўні прадэманстраваў праграму ў аб'ёме вучэбнай народнай песеннай анталогіі, раскрыў сутнасць народнага песеннага твора, зрабіў аналіз рысаў музычнага і паэтычнага стылю, пры адказе выкарыстоўваў матэрыялы ўласнага навуковага даследавання. Адказ вызначаўся, логікай і паслядоўнасцю, дакладнасцю выкарыстання этнамузыказнаўчых тэрмінаў. У перыяд вучобы студэнт актыўна працаваў на практычных і семінарскіх занятках, самастойна выконваў усе заданні, выкарыстоўваў асноўную і дадатковую літаратуру, рабіў самастойныя высновы, якія мелі даследчы характар.

8 балаў ("вельмі добра"), 4+, атрымлівае студэнт, які праявіў творчыя здольнасці, на вельмі добрым прафесійным узроўні прадэманстраваў разуменне сутнасці беларускага песеннага фальклору як спецыфічнай сферы мастацкай дзейнасці народа са сваёй непаўторнай сістэмай эстэтычных каштоўнасцей, паказаў вельмі добрыя веды ў галіне беларускай народнай песеннай творчасці ва ўсёй разнастайнасці яе відаў і жанраў, выканаўчых песенных стыляў, раскрыў ролю і месца песеннага фальклору ў сістэме сучаснай мастацкай культуры, выявіў узаемасувязі самадзейнай народнай творчасці і прафесійнага музычнага мастацтва; раскрыў асноўныя праблемы сучаснай фалькларыстыкі і этнамузыказнаўства, вывучыў бібліяграфію па усёй праблематыцы курса, авалодаў адпаведнымі навыкі ў галіне практычнай фалькларыстыкі (арганізацыя і правядзенне фальклорных экспедыцый, арганізацыя этнаграфічных фальклорных канцэртаў, запіс і выданне навуковых відэафільмаў, аўдыёстужак і інш.), узбагаціў уласную слыхавую практыку шляхам актыўнага засваення рытмічнага, інтанацыйна-меладычнага і ладавага комплексаў беларускага песеннага фальклору розных жанраў і рэгіянальных песенных стыляў, прадэманстраваў вельмі добрае валоданне творчымі навыкамі выканання ўзораў беларускага музычнага фальклору, на добрым мастацкім узроўні прадэманстраваў праграму ў аб'ёме вучэбнай народнай песеннай анталогіі, раскрыў сутнасць народнага песеннага твора, зрабіў аналіз рысаў музычнага і паэтычнага стылю, пры адказе выкарыстоўваў матэрыялы ўласнага навуковага даследавання. Адказ вызначаўся, логікай і паслядоўнасцю,

дакладнасцю выкарыстання этнамузыказнаўчых тэрмінаў. У перыяд вучобы студэнт актыўна працаваў на практычных і семінарскіх занятках, самастойна выконваў усе заданні, выкарыстоўваў асноўную і дадатковую літаратуру, рабіў самастойныя высновы, якія мелі даследчы характар.

7 балаў (“добра”), 4, атрымлівае студэнт, які прадэманстраваў добрае разуменне сутнасці беларускага песеннага фальклору, паказаў добрыя веды ў галіне беларускай народнай песеннай творчасці ва ўсёй разнастайнасці яе відаў і жанраў, выканаўчых песенных стыляў, раскрыў ролю і месца песеннага фальклору ў сістэме сучаснай мастацкай культуры, выявіў узаемасувязі самадзейнай народнай творчасці і прафесійнага музычнага мастацтва; раскрыў асноўныя праблемы сучаснай фалькларыстыкі і этнамузыказнаўства, вывучыў бібліяграфію па праблематыцы курса, авалодаў адпаведнымі навыкі ў галіне практычнай фалькларыстыкі (арганізацыя і правядзенне фальклорных экспедыцый, арганізацыя этнаграфічных фальклорных канцэртаў, запіс і выданне навуковых відэафільмаў, аўдыёстужак і інш.), узбагаціў уласную слыхавую практыку шляхам ак засваення рытмічнага, інтанацыйна-меладычнага і ладавага комплексаў беларускага песеннага фальклору розных жанраў і рэгіянальных песенных стыляў, прадэманстраваў добрае валоданне навыкамі выканання ўзораў беларускага музычнага фальклору, прадэманстраваў праграму ў аб’ёме вучэбнай народнай песеннай анталогіі, раскрыў сутнасць народнага песеннага твора, зрабіў аналіз рысаў музычнага і паэтычнага стылю, пры адказе выкарыстоўваў вынікі самастойнай работы. Адказ вызначаўся, логікай і паслядоўнасцю, дакладнасцю выкарыстання этнамузыказнаўчых тэрмінаў. У перыяд вучобы студэнт працаваў на практычных і семінарскіх занятках, выконваў усе заданні, выкарыстоўваў асноўную і дадатковую літаратуру, рабіў самастойныя высновы.

6 балаў (“амаль добра”), 4-, атрымлівае студэнт, які прадэманстраваў разуменне сутнасці беларускага песеннага фальклору, паказаў дастатковыя веды ў галіне беларускай народнай песеннай творчасці ва ўсёй разнастайнасці яе відаў і жанраў, выканаўчых песенных стыляў, раскрыў ролю і месца песеннага фальклору ў сістэме сучаснай мастацкай культуры, выявіў узаемасувязі самадзейнай народнай творчасці і прафесійнага музычнага мастацтва; паказаў разуменне асноўных праблем сучаснай фалькларыстыкі і этнамузыказнаўства, вывучыў бібліяграфію па праблематыцы курса, авалодаў адпаведнымі навыкі ў галіне практычнай фалькларыстыкі, узбагаціў уласную слыхавую практыку, паказаў валоданне навыкамі выканання ўзораў беларускага музычнага фальклору, прадэманстраваў праграму ў аб’ёме вучэбнай народнай песеннай анталогіі, раскрыў сутнасць народнага песеннага твора, зрабіў аналіз рысаў музычнага і паэтычнага стылю. У перыяд вучобы студэнт працаваў на практычных і семінарскіх занятках, выконваў усе заданні,

выкарыстоўваў асноўную і дадатковую літаратуру, імкнуўся рабіць самастойныя высновы.

5 балаў (“дастаткова здавальняючы”), 3+, атрымлівае студэнт, які выканаў прадугледжаную патрабаваннямі праграму і паказаў дастатковыя веды ў галіне беларускай народнай песеннай творчасці, прадэманстраваў здавальняючыя навыкі ў галіне практычнай фалькларыстыкі, выканаў праграму ў аб’ёме вучэбнай народнай песеннай анталогіі. У перыяд вучобы студэнт не актыўна працаваў на практычных і семінарскіх занятках, фармальна выкарыстоўваў літаратуру па праблематыцы курсу, самастойныя высновы не рабілісь, што абумовіла не цвёрдае веданне пытаннях і дапушчаныя памылкі ў фармуліроўцы тэрмінаў, вызначэнні жанраў, відаў, песенных стыляў.

4 балы (“здавальняючы”), 3, атрымлівае студэнт, калі ён выканаў прадугледжаную патрабаваннямі праграму але ж дапускаў значныя памылкі пры тлумачэнні сутнасці беларускага песеннага фальклору, паказаў здавальняючыя веды відаў і жанраў, выканаўчых песенных стыляў, недастаткова вывучыў бібліяграфію па праблематыцы курсу, слаба авалодаў навыкамі ў галіне практычнай фалькларыстыкі, з памылкамі дэманстраваў праграму ў аб’ёме вучэбнай народнай песеннай анталогіі, памыляўся пры аналізе рысаў музычнага і паэтычнага стылю народнай песні. У перыяд вучобы студэнт слаба працаваў на практычных і семінарскіх занятках, самастойная праца вялася не актыўна і не сістэматычна.

3 балы (“амаль здавальняючы”), 3-, атрымлівае студэнт, які слаба і фармальна засвоіў матэрыял у аб’ёме праграмы курсу і прадэманстраваў вельмі слабую тэарэтычную і практычную падрыхтоўку. У адказах былі дапушчаны значныя памылкі.

1-2 балы (“нездавальняючы”), 2, атрымлівае студэнт, які не выканаў прадугледжаную патрабаваннямі праграму, пры адказе дапусціў вельмі значныя памылкі, якія засведчылі неразуменне сутнасці традыцыйнай народнай культуры, няведанне асноўных відаў, жанраў і выканаўчых песенных стыляў беларускага песеннага фальклору, паказаў адсутнасць адпаведных навыкаў у галіне практычнай фалькларыстыкі, прадэманстраваў надзвычай дрэннае валоданне навыкамі выканання ўзораў беларускага музычнага фальклору, не засвоіў праграму вучэбнай народнай песеннай анталогіі, прадэманстраваў няздольнасць зрабіць аналіз музычнага і паэтычнага стылю народнай песні. У перыяд вучобы студэнт дрэнна працаваў на практычных і семінарскіх занятках, не выконваў заданні, не праводзіў уласных самастойных даследаванняў.

5. ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ
Вучэбная праграма
ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ
Беларуская народна-песенная творчасць
для дзённай формы атрымання вышэйшай адукацыі

Номер раздела,	Название раздела, темы	Кольк. ауд. гдз.			Форма контроля знаний
		Лекцыйн.	Семинар.	Сам. раб.	
	Тэма 1. Фальклор як цэласная сістэма				
	Тэма 2. Эстэтычная сістэма беларускага песеннага фальклору				
	Тэма 3. Спецыфіка музычнага фальклору				
	Тэма 4. Жанравая класіфікацыя беларускага песеннага фальклору				
	Тэма 5. Беларуская этнамузыкалогія: этапы станаўлення і развіцця				
	Тэма 6. Формы народнага вершаскладання				
	Тэма 7. Страфічная арганізацыя беларускай народнай песні				
	Тэма 8. Музычна-рытмічная арганізацыя беларускай народнай песні				
	Тэма 9. Ладавая пабудова беларускай народнай песні				
0	Тэма10. Мелаінтанацыйныя асаблівасці беларускай народнай песні				
1	Тэма 11. Фактура беларуская народнай песні				
2	Тэма 12. Жанрава-стылявыя асаблівасці беларускай народнай песні				
3	Тэма 13. Выканальніцкія манеры спеваў беларусаў				
4	Тэма 14. Паэтыка беларускага песеннага фальклору				
5	Тэма 15. Каляндарна-песенная культура Беларусі				
6	Тэма 16. Сямейна-абрадавы песенны цыкл				

7	Тэма 17. Песні з умоўным прымеркаваннем па часе і абставінах іх выканання				
8					
9	Тэма 18. Карагодна-гульнёвая традыцыя беларусаў				
0	Тэма 19. Стылістычныя рысы і асаблівасці пазаабрадавага песеннага фальклору				
1	Тэма 20. Жанравая сістэма пазаабрадавай лірычнай песні				
2	Тэма 21. Кантавая культура Беларусі				
3	Тэма 22. Прыпеўкі як від народнай песенна-музычнай мініяцюры				
4	Тэма 23. Мастацкая культура і песенныя традыцыі Беларускага Палесся				
5	Тэма 24. Мастацкая культура і песенныя традыцыі Беларускага Паазер'я				
6	Тэма 25. Мастацкая культура і песенныя традыцыі Беларускага Падняпроўя				
7	Тэма 26. Мастацкая культура і песенныя традыцыі Беларускага Панямоння				
	Тэма 27. Мастацкая культура і песенныя традыцыі Цэнтральнага рэгіёна Беларусі				
		0	0	24	залік 7 сем. зам. 8 сем.
	Усяго: 184				

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Беларуская народна-песенная творчасць
для завочнай формы атрымання вышэйшай адукацыі

Номер раздела, темы	Название раздела, темы	Количество аудиторных часов		Самостоятельная работа	Форма контроля знаний
		Лекции	Семинары		
	Тэма 1. Фальклор як цэласная сістэма				
	Тэма 2. Эстэтычная сістэма беларускага песеннага фальклору				
	Тэма 3. Спецыфіка музычнага фальклору				
	Тэма 4. Жанравая класіфікацыя беларускага песеннага фальклору				
	Тэма 5. Беларуская этнамузыкалогія: этапы станаўлення і развіцця				
	Тэма 6. Формы народнага вершаскладання				
	Тэма 7. Страфічная арганізацыя беларускай народнай песні				
	Тэма 8. Музычна-рытмічная арганізацыя беларускай народнай песні				
	Тэма 9. Ладавая пабудова беларускай народнай песні				
0	Тэма10. Мелаінтанацыйныя асаблівасці беларускай народнай песні				
1	Тэма 11. Фактура беларуская народнай песні				
2	Тэма 12. Жанрава-стылявыя асаблівасці беларускай народнай песні				
3	Тэма 13. Выканальніцкія манеры спеваў беларусаў				
	Тэма 14. Паэтыка беларускага песеннага				

4	фальклору				
5	Тэма 15. Каляндарна-песенная культура Беларусі				
6	Тэма 16. Сямейна-абрадавы песенны цыкл				
7	Тэма 17. Песні з умоўным прымеркаваннем па часе і абставінах іх выканання				
8					
9	Тэма 18. Карагодна-гульнёвая традыцыя беларусаў				
0	Тэма 19. Стылістычныя рысы і асаблівасці пазаабрадавага песеннага фальклору				
1	Тэма 20. Жанравая сістэма пазаабрадавай лірычнай песні				
2	Тэма 21. Кантавая культура Беларусі				
3	Тэма 22. Прыпеўкі як від народнай песенна-музычнай мініяцюры				
4	Тэма 23. Мастацкая культура і песенныя традыцыі Беларускага Палесся				
5	Тэма 24. Мастацкая культура і песенныя традыцыі Беларускага Паазер'я				
6	Тэма 25. Мастацкая культура і песенныя традыцыі Беларускага Падняпроўя				
7	Тэма 26. Мастацкая культура і песенныя традыцыі Беларускага Панямоння				
	Тэма 27. Мастацкая культура і песенныя традыцыі Цэнтральнага рэгіёна Беларусі				
		0	0	24	алік 7 сем. экза м. 8 сем.
	Усяго: 184				

СПІС АСНОЎНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Беларускі народны каляндар / аўт. - уклад. А.Ю. Лозка ; маст. А.І. Дашкевіч. – Мінск : Полымя, 1992. – 205 с. : іл.
2. Беларускі фальклор : энцыклапедыя : у 2 т. – Мінск : БелЭн, 2005. – 2006.
3. Варфаламеева, Т.Б. Песні Беларускага Панямоння / Т.Б. Варфаламеева ; НАН Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. – Мінск : Беларус. навука, 1998. – 287 с.
4. Восточно - славянскі фальклор : слов. науч. и нар. терминологии / АН Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ім. К. Крапівы ; редкол. : К.П. Кабашников (отв.ред.) [и др.]. – Минск : Навука і тэхніка, 1993. – 478 с.
5. Мажэйка, З.Я. Песні Беларускага Паазер'я / З.Я. Мажэйка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1981. – 494 с.
6. Мажэйка, З.Я. Песні Беларускага Падняпроўя / З.Я. Мажэйка, Т.Б. Варфаламеева ; НАН Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. – Мінск : Беларус. навука, 1999. – 392 с.
7. Можейко, З.Я. Календарно - песенная культура Беларусіі : опыт системно – типологическаго исследования / З.Я. Можейко. – Минск : Наука и техника, 1985. – 247 с.
8. Можейко, З.Я. Песни Белорусского Полесья / З.Я. Можейко. – Москва : Совет. композитор, 1983. Вып. 1.-183 с.: нот.; 1984. Вып. 2.-151 с.: нот.
9. Мухарынская, Л.С. Беларуская народная музычная творчасць : вучэб. дапам. для муз. ВНУ / Л.С. Мухарынская, Т.С. Якіменка. – Мінск : Выш. шк., 1993. – 343 с.
10. Мухарынская, Л.С. Белорусская народная песня : историческое развитие : очерки / Л.С. Мухарынская ; ред. З.Я. Можейко. – Минск : Наука и техника, 1977. – 216 с.

СПІС ДАДАТКОВАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Алексеев, Э.Е. Фольклор в контексте современной культуры : рассуждения о судьбах народной песни / Э.Е. Алексеев. – Москва : Совет. композиторов, 1988.
2. Балады : у 2 кн. / АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. – Мінск : Навука і тэхніка, 1977. – 337 с. – (Беларус. нар. творчасць).
3. Беларуская народная інструментальная музыка / АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. – Мінск : Навука і тэхніка, 1989. – 655 с. : нот. іл. – (Беларус. нар. творчасць).
4. Валачобныя песні / АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ; [склад. : Г.А. Барташэвіч, Л.М. Салавей, склад. муз. часткі В.І. Ялатаў ; рэд. К.П. Кабашнікаў]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1980. – 560 с. : нот. іл. – (Беларус. нар. творчасць).
5. Варфоломеева, Т.Б. Северобелорусская свадьба : обряд, песенно - мелодические типы / Т.Б. Варфоломеева. – Минск : Наука и техника, 1988. – 156 с. : нот. ил.
6. Веснавыя песні / АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ; [склад. : Г.А. Барташэвіч, Л.М. Салавей, склад. муз. часткі В.І. Ялатаў ; рэд. К.П. Кабашнікаў]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1979. – 608 с. : нот. іл. – (Беларус. нар. творчасць).
7. Вяселле : песні : у 6 кн. / АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ; склад. Л.А. Малаш. – Кн. 1–6. – Мінск, 1980 – 1988. – (Беларус. нар. творчасць).
8. Елатов, В.И. Песни восточно - славянской общности / В.И. Елатов. – Минск : Наука и техника, 1977.
9. Жартоўныя песні / АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ; склад. І.К. Цішчанка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1974. – 728 с. – (Беларус. нар. творчасць).
10. Жніўныя песні / АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ; рэд. А.С. Фядосік. – Мінск : Навука і тэхніка”, 1974. – 816 с. : нот. іл. – (Беларус. нар. творчасць).
11. Зімовыя песні / АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ; рэд. М.Я. Грынблат. – Мінск : Навука і тэхніка, 1975. – 736 с. – (Беларус. нар. творчасць).
12. Квитка, К. Избранные труды : в 2 т. / К. Квитка. – Москва : Совет. композитор , 1973. – Т.2.
13. Купальскія і пяtroўскія песні / АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ; [склад. : А.С. Ліса, С.Т. Асташэвіч, склад. муз. часткі

Г.В. Таўлай ; рэд. А.С. Фядосік]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1985. – 631 с. : нот. іл. – (Беларус. нар. творчасць).

14. Ліс, А.С. Каляндарна – абрадавая творчасць беларусаў : сістэма жанраў : эстэт. аспект / А.С. Ліс ; НАН Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ім. К. Крапівы. – Мінск : Беларус. навука, 1998. – 186 с.

15. Мазепус, В.В. Артикуляционная классификация и принципы нотации тембров музыкального фольклора / В.В. Мазепус // Фольклор. Комплексная текстология. – Москва : Наследие, 1998. – с. 320.

16. Песні пра каханне / АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ім. К. Крапівы. – Мінск : Навука і тэхніка, 1978. – 378 с. – (Беларус. нар. творчасць).

17. Прыпеўкі / склад. І.К. Цішчанка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1989. – 451 с. - (Беларус. нар. творчасць).

18. Радзіны : абрад, песні / АН БССР, І-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ; рэдкал. : А.С. Фядосік [і інш.]. – Мінск : Беларус. навука, 1998. – 637 с. : нот іл. – (Беларус. нар. творчасць).

19. Сямейна – бытавыя песні / [склад. І.К. Цішчанка]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1984. – 421 с. – (Беларус. нар. творчасць).

20. Тавлай, Г.В. Белорусское купалье : обряд, песня / Г.В. Тавлай. – Минск : Наука и техника, 1986. – 174 с. : ил.

21. Традиционный фольклор в современной художественной жизни (фольклор и фольклоризм) : сб.науч. тр. – Ленинград, 1984 . – 141 с.

ВУЧЭБНЫ ТЭРМІНАЛАГІЧНЫ СЛОЎНІК

Абрад - гл. Рытуал.

Агульныя месцы, (славесныя кліш, паэтычныя формулы) – устойлівыя словазлучэнні, якія паўтараюцца ў розных песенных тэкстах (красна дзевіца, шэра вутачка, родны бацечка, і г. д.).

Акцэнтная, маторная рытміка – рытміка, арганізаваная перыядычнасцю выканальніцкіх акцэнтаў, якія абумоўлены рытмам танцавальных рухаў.

Амбітус – агульны гукавы аб'ём напеву, вызначаны інтэрвалам паміж самым ніжнім і самым верхнім яго гукамі, яго дыяпазон.

Амфібрахій – трохскладовая стапа з метрычнай формулай - / - / .

Анакруза – пачатковы сегмент танічнага верша, які складаецца з дзвюх-чатырох пераднаціскных складоў.

Аналітычная натацыя – гл. структурна-аналітычная графіка.

Анапест – трохскладовая стапа з метрычнай формулай - - / .

Ангемітоніка – гукарад, які не ўтрымоўвае паўтонаў. Разнавіднасці ангемітонікі: трыхорд у кварце (3 ступені), тэтрахорд у квінце (4 ступені) і пентатоніка (5 ступеней); целатоніка – гукарад, гукі якога размешчаны па тонах.

Ансамблевыя (гуртавыя) спевы – спосаб выканальніцкага ўвасаблення беларускага народнага шматгалосся. У ансамблевым спеве, у адрозненне ад харавога, кожная галасавая лінія індывідуалізаваная.

Антыфонны спеў (грэч. antiphonos – які гучыць у адказ, што паўтарае) – у музычным фальклоры спосаб спеву, калі дзве групы выканаўцаў уступаюць па чарзе, змяняючы адзін аднаго.

Апорная ступень – гл. Ладавая апора.

Апорны тон – гук, які вылучаецца дзякуючы структурнай пазіцыі ў музычнай форме, працягласці гучання, чашчыні з'яўлення ў напева. У шматгалоссі, як правіла, выяўлены сыходжаннем галасоў ва ўнісон ці актаву.

Архетып (ад грэч. archetypus – правобраз) – у фалькларыстыцы – уяўленне аб праформе, прататыпе, першасным матыве, сюжэце; тэарэтычна верагодная форма.

Архіўная апрацоўка экспедыцыйных матэрыялаў – поўная пашпартызацыя ўсіх запісаных узораў, іх інвентарызацыя і каталагізацыя.

Арэал (лац. aerea – пляц, прастора) – вобласць распаўсюджвання, геаграфія якой-небудзь з'явы. Арэальны падыход – адзін з асноўных метадаў у фалькларыстыцы, уключае картаграфаванне меж арэалаў з мэтай іх наступнага параўнання.

Аўгментацыя і рэдукцыя – павелічэнне ці памяншэнне працягласці складовага часу.

Аўтэнтычны (грэч. authentikas – сапраўдны) – які цалкам адпаведае арыгіналу, сапраўдны (напрыклад, аўтэнтычны фальклор).

Аўтэнтычны (грэч. authentikas – сапраўдны) – які цалкам адпавядае арыгіналу, сапраўдны (напрыклад, аўтэнтычны фальклор).

Аэрафоны – музычныя інструменты, крыніцай гуку якіх з'яўляецца слуп паветра, заключаны ў канале іх ствала (жалейка, дудка, дуда, акарына, кугіклы, пыжатка, гармонь, арган і да г.д.).

Басуючы, тоўсты голас – рэгістрава кантрасная ансамблевая партыя, вынесена ў ніжні рэгістр, якая з'яўляецца асноўнай выканальніцкай партыяй. Уласцівая беларускім традыцыйным шматгалосым спевам з падводкай.

Бінарныя апазіцыі – парныя катэгорыі, якія характарызуюць традыцыйны народны светапогляд: сваё – чужое, чорнае – белое, гэты свет – той свет і г.д. (К. Леви-Строс).

Біялагічная музыка – гукі, якія ўтвараюцца жывёламі, птушкамі і казуркамі.

Бурдон (фр. bourdon – густы бас) – вытрыманы на адной вышыні элемент музычнай фактуры (вакальнай і інструментальнай).

Бурдонная дыяфонія – тып шматгалосся, які існуе ў музычным фальклоры паўднёваславянскіх народаў і характарызуецца наяўнасцю дзвюх галасавых партый (бурдона і меладычнага голасу). У беларусаў падобны тып фактуры паўстае як разнавіднасць дыферэнцыяванай гетерофоніі.

Бытаванне – уключанасць, фальклорных твораў у паўсядзённы побыт насельніцтва, іх натуральнае жыццё ў вызначаным рэгіёне, у этнасацыяльных, прафесійных і іншых групах людзей. Выяўляецца ў выкананні фальклорных твораў (спеве, гульні, танцы), падчас якога звычайна адбываецца ўспрыманне і засваенне (запамінанне) іх прысутнымі.

Вакальны (інтанацыйны) строй – сістэма, якая адлюстроўвае вышынныя характарыстыкі гукаў падчас інтанаванні; можа быць стабільным ці рухомым (мабільным). Усе вакальныя строі належаць да разраду нетемпераваных.

Вар'іраваны паўтор – паўтор верша з частковай заменай слоў, якія ўваходзяць у яго, на сінонімы.

Варыятыўнасць (лац. variantis – зменлівы) – розныя формы аднаго і таго ж зместу.

Верш (лац. versus – тое, што ўвесь час паўтараецца) – у музычным фальклоры адзінка вымярэння песеннага паэтычнага тэксту, якая складаецца са складовых груп (гл. Сілабічны верш), сегментаў (гл. Танічны верш), стоп (гл. Сілаба-танічны верш); радок песеннага тэксту.

Верш пашыранай структуры – распетая форма верша, якая ўзнікае ў жанрава-характэрных формах лірычных працяглых песень у сувязі з актыўным развіццём у іх уласна меладычнага пачатку. У вершы пашыранай структуры пераўтварэнне зыходных мадэляў верша (нераспетаі формы верша) прыводзіць да павелічэння колькасці складовых груп, якія не заўсёды валодаюць сінтаксічнай і сэнсавай цэласнасцю.

Выканальніцкія школы – групы народных спевакоў, якія прытрымліваюцца аднаго выканальніцкага стылю; складваюцца ў вызначаных сферах народнай музычнай культуры і ў некаторых яе лакальных традыцыях, дзе ўзнікае асоба лідара-настаўніка, стыль якога служыць узорам для наступных пакаленняў народнай музыкаў.

Галасавая партыя – гл. тыпы народнага шматгалосся.

Гетэрафонія (варыянтная гетэрафонія) (грэч. heteros – іншы і phone – гук) – асноўны від аднагалосся ў традыцыйных напевах усходніх славян – спеў ва ўнісон з кароткачасовым расслаеннем меладычнай лініі (звычайна на пазіцыі на слабым часе). Гетэрафонія манадычнага тыпу (Е. Гішпіус) – тып фактуры, уласцівы беларускай песеннай традыцыі. гл. функцыянальнае аднагалоссе.

Гісторыка-стылявы пласт беларускага песеннага фальклору – паняцце для пазначэння фальклору пэўнага перыяду ўзнікнення, які мае пэўныя спецыфічныя рысы музычнага і паэтычнага стылю. Вылучаюць раннетрадыцыйны (архаічны фальклор) – песні каляндарна-абрадавыя і сямейна абрадавыя і познетрадыцыйны (класічны фальклор) – пазаабрадавыя лірычныя песні.

Голас – 1) гукавышыннае – сукупнасць усіх версій аднаго напева (песні “ўсе на адзін голас спяваюцца”); 2) фактурнае – усвядомленая выканаўцам асобная ансамблевая партыя (“басуючы голас”, “тонкі голас”).

Гукавы ідэал (гукаідэал, гукавая мадэль) – гукавая выява, якая існуе ў свядомасці носьбітаў лакальнай музычнай традыцыі. Ён можа ставіцца або да ўсёй традыцыі ў цэлым, або да асобных яе жанрава-стылявых характарыстык. Гукавы ідэал абагульняе шмат розных характарыстак: тэмбр, дынаміку, тэсітуру, спосабы гукаўтварэння і артыкуляцыі, функцыянальнае прызначэнне музычна-фальклорных тэкстаў, іх сакральную сімволіку і г.д.

Гукапіс (аўдыёзапіс, магнітафонны запіс) – фіксацыя твораў музычнага фальклору з дапамогай тэхнічных сродкаў (фанографа, дыскографа, магнітафона, відэакамеры); у наш час служыць асновай для нотнай транскрыпцыі музычна-фальклорных твораў.

Гукарад – усе гукі напева, размешчаныя ў вышыннай паслядоўнасці; адлюстроўвае гукавы матэрыял ладу. Адзін і той жа гукарад можа служыць асновай розных ладаў.

Дактыль – трохскладовая стапа з метрычнай формулай / - - .

Дуалізм (ангел. dual – дваісты, які складаецца з дзвюх частак) – спецыфічная рыса традыцыйнага мыслення, што выяўляецца ў здольнасці тлумачыць светабудову процілеглымі па значэнні парнымі катэгорыямі (неба – зямля; святло – цемра; праўда – няпраўда і да т.п.) – гл. Бінарныя апазіцыі.

Дыялекталогія (греч. dihlektos – гаворка, прыслоўе) – радзел мовазнаўства, які вывучае лакальныя разнавіднасці мовы.

Дыяпазон – гукавы аб'ём голасу ці музычнага інструмента (гл. Амбітус).

Дыятоніка (грэч. dia – праз, уздоўж і tonos – тон, г.зн. ідучая па тонах) – сямігукавая сістэма, усе гукі якой могуць быць размешчаны па квінтах раўнамерна-тэмпераванага ладу (з-g-d-a-e-b).

Дыяхранічны метаад – метаад вывучэння з'яў і фактаў у іх гістарычным развіцці (у супрацьлегласць сінхранічнаму метаду).

Жанр (фр. genre – род, від) – сукупнасць фальклорных тэкстаў, музычная структура якіх тыпізаваная пад уздзеяннем грамадскай функцыі і зместу. Праз паняцце жанру перадаецца ўзаемасувязь твора з жыццёвым прызначэннем – функцыяй (утылітарнай, эстэтычнай і інш.), спосабам і ўмовамі выканання, а таксама асаблівасцямі зместу і формы. Жанр як катэгорыя музычнага фальклору можа мець розны сэнсавы аб'ём, які залежыць ад даследчай пазіцыі і спецыфікі матэрыялу.

Жанрава-стылявая дамінанта лакальнай традыцыі – "цэнтралізавальны кампанент песеннай сістэмы"; сукупнасць стылявых прыкмет, агульных для шэрагу жанраў лакальнай музычна-фальклорнай традыцыі. Гэта гістарычна абумоўленая характарыстыка, якая адлюстроўвае дынаміку функцыянавання лакальнай традыцыі.

Ідыяфоны – музычныя інструменты, крыніцай гуку якіх выступае сам матэрыял, з якога яны выраблены, ці яго асобная, якая гучыць, дэталі (каса, трашчоткі, лыжкі, самаварная труба, печкавая засланка і да т.п.).

Ізамарфізм (греч. isos - роўны, аднолькавы і morphe – від, форма) – прыпадабненне ўсяго ўсяму, заснаванае на першапачатковым разуменні таго, што макра і мікрасвет уладкованы па адным прынцыпам.

Ікт – націск; моцны, націскны склад паэтычнага тэксту.

Імправізацыя ў музычным фальклоры – свабода выканальніцкага выбару ў межах, зададзеных канонам.

Інварыянт – глыбінная структура, базавая мадэль, г.зн. тое, што з'яўляецца агульным, нязменным для ўсіх варыянтаў чаго-небудзь.

Інтанацыйнае поле – 1) набор узаемазамальных і эквівалентных меладычных зваротаў, якія маюць вызначаную пазіцыю ў напева; у гэтым выпадку варыянтнасць усведамляецца як сінанімічнасць; 2) сукупнасць усіх меладычных утварэнняў, дапушчальных у дадзенай лакальнай традыцыі, якія складаюць яе "інтанацыйны слоўнік".

Кампазіцыйныя адзінкі – элементы паэтычнага тэксту, якія ўтвараюць адну песенную страфу. Гэты параметр адлюстроўвае кампазіцыю (форму) страфы і пазначаецца абрэвіятурай КА.

Кампазіцыя – 1) К. ладавая (гл. Ладавая кампазіцыя); 2) К. страфы – арганізацыя паэтычнага тэксту страфы, тое ж, што і форма страфы; 3) К. сюжэтная – дзяленне ўсяго твора на буйныя часткі (напрыклад, запеў, зачын, кульмінацыя, “тыповыя месцы” і т.п.).

Кампазіцыя меластрофы – склад і паслядоўнасць частак, з якіх яна складаецца; яна суадносіцца з маштабна-сінтаксічнымі структурамі (простай перыядычнасцю, драбненнем, сумаваннем, парай перыядычнасцяў і інш.).

Карагод – лакальная назва карагоду, які выконваўся ў восеньска-зімовы перыяд. У К. маглі ўдзельнічаць і мужчыны, і жанчыны.

Карпарамузыка (аўтаінструментальная) – спосабы невакальнага гуказдабывання якія здзяйсняюцца чалавекам без прылады; у якасці прылады выступае само цела чалавека (воплескі ў ладкі, свіст, тупанне нагамі і г. д.).

Квантытатыўная рытміка – рытміка, якая заснавана на чаргаванні доўгіх і кароткіх музычных часоў, якія знаходзяцца ў кратных адносінах.

Класіфікацыя – вышэйшая форма сістэматыкі, якая аб'ядноўвае вынікі асобных сістэматык і тыпалогій матэрыялу ў цэласную сістэму, дзякуючы чаму выяўляюцца асноўныя законы, што дзейнічаюць у музычна-фальклорнай культуры этнаса. Класіфікацыя імкнецца да вычарпальнай поўнасці ў апісанні і размеркаванні як вядомых, так і пакуль няўлічаных фактаў народнай музычнай культуры. Разам з тым класіфікацыя з'яўляецца не толькі вынікам, але і прыладай спазнання і ўдасканальваецца ў працэсе развіцця навуковай думкі.

Класы рытмічных формаў – цэзураваныя, раўнамерна, нераўнамерна і стопна сегментаваныя, часавікі, а таксама формы нестабільнай структуры і з другаснай рытмічнай кампазіцыяй; вылучаюцца на падставе каардынацыі напеву з вершам вызначанай структуры.

Клаўзула – завяршальны сегмент танічнага верша, які пачынаецца з апошняга націскага склада.

Куплетная форма – адзін з відаў песеннай формы, які сфармаваўся ў еўрапейскай музычнай культуры новага часу і ўвайшоў у позні пласт беларускага музычнага фальклору.

Лад – 1) акад. музыказн. – сістэма функцыянальна злучаных паміж сабой гукаў, функцыянальных адносінаў паміж гукамі, якая адлюстроўвае вышынныя характарыстыкі гукаў, рэгулюе як меладычнае разгортванне, так і каардынацыю гукаў па вертыкалі. Структуру ладу вызначае сістэма ладавых апазіцый. Ладавую схему прынята запісваць у выглядзе гукараду з пазначэннем функцый тонаў, якія ўтвараюць лад. У вакальным выканальніцтве, лад можа быць стабільным ці мабільным.; 2) этнамуз. – у традыцыйнай музычнай

культуры – адна з глыбінных структур музычна-паэтычнага тэксту, катэгорыя музычнага мыслення. Л. у народнай песні выяўляецца як сума заканамернасцей усіх кампанентаў песні: гукавышыннасці, музычнай рытмікі і рытмікі паэтычнай і ўяўляе сабою сістэму рэгулярна расстаўленых кропак апоры, свайго роду, рытмамеладычны “каркас” песні (гл. Ладавая кампазіцыя, Ладавая апора).

Ладавая апора – кропка скрыжавання ўсіх трох асноўных кампанентаў песні: паэтычнага тэксту, музычнай рытмікі і гукавышыннай арганізацыі. Сістэма ЛА песеннай страфы ўтвораць ладавую кампазіцыю.

Ладавая кампазіцыя – размяшчэнне ладавых апор па вышыні ў межах адной песеннай страфы.

Лакальная (мясцовая) фальклорная традыцыя – музычна-фальклорная сістэма, якая функцыянуе на вызначанай тэрыторыі. Сістэма лакальных музычна-фальклорных традыцый – форма існавання беларускага музычнага фальклору ў цэлым. Максімальны маштаб лакальнай фальклорнай традыцыі – рэгіянальная традыцыя, якая звычайна суадносіцца з існуючым рэгіянальным дзяленнем традыцыйнай культуры. Лакальныя фальклорныя традыцыі могуць істотна адрознівацца паміж сабой па жанрава-стылявых характарыстыках.

Ланцужны паўтор – паўтор апошняга верша страфы (ці яго фрагмента) у якасці пачатковага ў наступнай страфе.

Лінгвістыка (лат. lingua – мова) – мовазнаўства, навука пра мову.

Локус (лат. locus – месца) – пэўнае месца знаходжання чаго-небудзь; вузкалакальны падыход у фалькларыстыцы нароўні з арэальным падыходам дазваляюць фіксаваць усю шматстатнасць формаў і відаў адной з’явы ў розных мясцовых традыцыях.

Мадэляванне – асноўны даследчы метада структурнай тыпалогіі, які складаецца ў параўнальным вывучэнні версій якога-небудзь аб’екта (абрад, рытміка, паэтычны тэкст, гукавышыннасць, харэаграфія і да т.п.) і выяўленні ў ім інварыянта – устойлівай, нязменнай мадэлі.

Манадыйнасць гетэрафонная, ці гетэрафонія манадыйнага тыпу (Е. Гиппиус) – аднагалосая фактура, якая дапускае эпізодычныя “расслаенні” асноўнай меладычнай лініі.

Манера інтанавання – рэалізацыя тыпаў інтанавання ў пэўных лакальных традыцыях праз спосабы і характар гуказдабывання, тэмбравыя і артыкуляцыйныя асаблівасці, спецыфічныя выканальніцкія прыёмы, якія ў гэтай традыцыі склаліся.

Меладычнае звяно (абарот) – асноўны структурны элемент меладычнай кампазіцыі напева, які ўяўляе сабой тыпізаваны меладычны абарот, у якім рэалізуецца хоць бы адна ладавая апазіцыя.

Меладычная кампазіцыя м вынік паслядоўнага злучэння меладычных звёнаў у маштабах кампазіцыйнай адзінкі (напеву).

Меластрада – гл. кампазіцыйная адзінка.

Мелізматыка (грэч. *melisma* – песня, мелодыя) – меладычныя ўпрыгожванні ў вакальнай і інструментальнай музыцы (фаршлаг, трэль, мардэнт і інш.).

Мембранафоны – музычныя інструменты, крыніцай гуку якіх выступае нацягнутая мембрана з пузыра ці скуры жывёлы (бубен, барабан і да т.п.).

Модус (лац. *modus* – мера, спосаб) – 1) у шырокім сэнсе М. – устойлівы спосаб арганізацыі чаго-небудзь – прасторы, мыслення; 2) модусная рытміка – рытміка стопная, заснаваная на паўторы вызначанага рытмічнага малюнка.

Мора – асноўная злічальная рытмічная адзінка, якая служыць мерай вылічэння ўсіх астатніх; як правіла, адпавядае даўгаце кароткага складовага музычнага часу.

Музычна-фальклорны дыялект – сістэмнае паняцце, якое ўзнікла па аналогіі з дыялектамі мовы; часам ужываецца для пазначэння рэгіянальнай музычна-фальклорнай традыцыі. Музычная дыялекталогія слаба распрацавана; на беларускім матэрыяле арэальныя даследаванні абмяжоўваюцца выяўленнем меж тэрытарыяльнага распаўсюду асобных з'яў музычнага фальклору.

Музычна-фальклорны ландшафт – паняцце, якое адлюстроўвае ўяўленне пра гісторыка-прасторавы кантынуум традыцыйнай культуры, у якім лакальныя фальклорныя традыцыі не маюць рэзкіх меж паміж сабой, а, як правіла, паступова і пластычна перацякаюць адна ў іншую, утвараючы змяшаныя, пераходныя зоны.

Музычная дыялекталогія – адзел этнамузыкалогіі, які вывучае лакальныя разнавіднасці традыцыйнай музычнай мовы.

Музычная кампазіцыйная адзінка – асноўная мера песеннай формы, у якой рытмічная і гукавысотная кампазіцыі напеву разгорнутыя цалкам. Усё далейшае разгортванне музычнага тэксту ўяўляе сабою яе паўтор з новымі словамі датуль, пакуль паэтычны тэкст не будзе вычарпаны. У залежнасці ад каардынацыі са структурнымі адзінкамі паэтычнага тэксту музычная кампазіцыйная адзінка можа быць аднарадковай, страфічнай (меластрада), тыраднай.

Мыльтыінструменталізм – валоданне шматлікімі музычнымі інструментамі

Напеў індывідуалізаваны – форма лірызацыі ў народнай песні. Мае суадносінны – адзін напеў – адзін верш, або, адзін верш – некалькі напеваў. Уласцівы для пазаабрадавай лірычнай песні.

Напеў тыпавы – форма мастацкага абагульнення ў народнай песні. Мае політэкставы характар. Уласцівы для абрадавага фальклору (песні каляндарна-абрадавыя і сямейна-абрадавыя, а таксама для прыпеўкі.

Напеў-формула – абагулены тыпавы абрадавы напеў, у якім сканцэнтравана магічная функцыя, што зводзіць да мінімуму ступень яго вар'іравання. Напеды-формулы з'яўляюцца політэкставымі у межах аднаго фальклорна-абрадавага комплексу і гуляюць вядучую ролю ў яго музычнай драматургіі.

Народнае шматгалоссе гамафонна-гарманічнага строю – вынік узаемадзеяння музычна-фальклорнай традыцыі з кантавай культурай і прафесійнай музыкай гамафонна-гарманічнага стылю.

Народна-песенны верш – верш, які існуе толькі ў спеве, таму яго асноўныя структурныя заканамернасці выяўляюцца пры каардынацыі з напевам песні. Вядомыя тры тыпы народна-песеннага вершаскладання: сілабічны і танічны, і сілабатанічны.

Народныя пеўчыя ансамблі (гурты) – пеўчыя групы, якія складваюцца ў традыцыйным асяроддзі на аснове роднасных ці суседскіх адносін, супольнасці заняткаў. Склад гурта можа быць розным у залежнасці ад сітуацыі і жанру выкананых твораў, а таксама асаблівасцяў лакальных традыцый. У ансамблі вылучаюцца функцыі запявалы, падводкі і басуючых галасоў. Структура пеўчай групы і шматгалосная песенная фактура ўзаемаабумоўленыя. Сярод пеўчых гуртоў вылучаюцца штодзённыя (незамкнутыя) групы і віртуозныя (замкнёныя) ансамблі майстроў.

Натацыя (нотная расшыфроўка, нотная транскрыпцыя) – перавод гукапісу ў нотны запіс і яе навуковае рэдагаванне, якое ўключае ў сябе адмысловую расстаноўку ключавых і дадатковых знакаў, тактавых рыс, падтэкстоўку, а таксама размяшчэнне нотнага тэксту ў вызначаным ранжыры – структурна-аналітычнай графіцы, што адлюстроўвае ўяўленне пра структуру дадзенага музычна-фальклорнага тэксту.

Нецэнтраваныя лады – лады, якія характарызуюцца функцыянальнай раўназначнасцю апорных тонаў напеву.

Падводка – сольны падгалосак, голас, вынесены ў верхні рэгістр і арыентаваны на асноўную выканальніцкую партыю. Асноўнымі інтэрваламі паміж партыямі выступаюць тэрцыі і сексты (радзей квінты). Грані формы заўсёды аформлены разыходжаннем галасоў у актаву. Дадзены стыль спеву ўласцівы галоўным чынам лірычным песням усходніх славян.

Падгалосачная паліфанія – форма народнага шматгалосся, паняцце, якое ўзнікла ў другой палове XIX стагоддзі падчас усведамлення феномену народнага шматгалосся.

Пазіцыйны паўтор – пазіцыйна замацаваны паўтаральны фрагмент верша (слова ці словазлучэнне). Гэты прыём, у адрозненне ад рэфрэна, можа не вытрымлівацца на працягу ўсяго паэтычнага тэксту песні.

Папеўка – тэрмін старажытнарускай тэорыі музыкі, часам ужываецца ў фалькларыстыцы для апісання ладаметрычнай структуры напеваў.

Партыя галасавая – гл. Голас.

Паэтычная тырада – сэнсавы перыяд паэтычнага тэксту.

Пеон – чатырохскладовая стапа, у залежнасці ад націскага склада ў ёй адрозніваюць 1-ы пеон (/ - - -), 2-і пеон (- / - -), 3-і пеон (- - / -) і 4-ы пеон (- - - /). У народнай песеннасці найчасцей ужываецца 3-і пеон.

Перарытмізацыя – змена складовага рытмічнага малюнка пры паўторы якога-небудзь фрагмента паэтычнага тэксту (складовай групы ці верша ў цэлым).

Пераходу абрады (фр. rites de passage) – схема рытуалу каляндарнага і сямейна-побытавага цыклаў, якая існуе ў шматлікіх традыцыйных культурах; ўключае ў сябе тры фазы: вылучэнне аб'екта рытуалу (1), знішчэнне яго ранейшага стану – уласна пераход (2) і ўзнікненне, "нараджэнне" аб'екта рытуалу ў новай якасці (3). Гэта схема была выяўлена этнографам А. ван Геннеппом.

Песенная форма – суадносіны славеснага і музычнага тэксту, пры якіх разгортванне паэтычнага тэксту ажыццяўляецца паўторам напеву.

Песня – прынятае ў фалькларыстыцы вызначэнне музычна-фальклорнага твора па-за залежнасцю ад яго жанравай прыналежнасці і функцыянальнага прызначэнні. Гэта вызначэнне ў вядомай меры ўмоўнае, абстрагаванае ад "найменняў", якія існуюць у натуральнай мове народнай традыцыі. Песне, як правіла, супрацьпастаўляюцца галашэнні, духоўны верш, гуканні, прыпеўкі.

Політэкставасць напеву – магчымасць выконваць адзін напеў з некалькімі паэтычнымі тэкстамі.

Політэкставы напеў – напеў, на які спяваецца група паэтычных тэкстаў.
гл. - **Напеў-формула**.

Раўнамерна-тэмпераваны лад (лац. temperatio – правільныя суадносіны, суразмернасць) – лад з роўнымі інтэрвальнымі суадносінамі паміж гукамі.

Рытм верша – сістэма рэгулярных паўтораў элементаў славесна-гукавага матэрыялу (гукаў, складоў, стоп, слоў, фраз, строф), якія ў будове паэтычнага тэксту маюць арганізуючую ролю.

Рытмічны перыяд – замацаваная сінтаксічная паслядоўнасць малых рытмічных адзінак, якая паўтараецца з вызначанай перыядычнасцю ў песеннай форме.

Рытмічны сегмент – малая рытмічны адзінка ў раўнамерна, нераўнамерна і стопно сегментіраваных напевах. Маючы стабільную часавую

працягласць і вызначаны рытмічны малюнак, ён не валодае структурнай самастойнасцю. Існуе толькі ў счапленні з іншымі сегментамі. У нераўнамерна сегментіраваных напевах яго становішча ў рытмічным перыядзе строга замацавана.

Рытуал – форма кантакту чалавека традыцыйнай культуры з навакольным светам (з’явамі прыроды, "тагасветнымі" сіламі і інш.) і ўздзеянні на яго. Пасродкам своечасовага і дакладнага выканання рытуалу дасягаюцца прагназуемыя спрыяльныя для чалавека вынікі (добры ўраджай, дабрабыт у сям’і і да т.п.); універсальны спосаб перадачы з пакалення ў пакаленне досведу і сістэмы каштоўнасцяў традыцыйнай міфалагічнай свядомасці.

Рэпартажны запіс – 1) запіс абраду, ці любога іншага фальклорна-этнаграфічнага дзейства, якое рэальна адбываецца; 2) запіс гутаркі з народнымі выканаўцамі пра розныя з’явы і аспекты мясцовай традыцыйнай культуры.

Рэфрэн – лексічная канструкцыя (слова ці спалучэнне слоў), якая нязменна паўтараецца са страфы ў страфу і грае структураўтваральную ролю ў паэтычным тэксте. Рэфрэн можа быць выяўлены славесным радам (семантычны), а можа спявацца на нейтральныя склады ("люлі", ці "ой, лёлі", "лалым", г.зн. асемантычным).

Сегмент (лац. segmentum – адрэзак) – асноўная будаўнічая адзінка танічнага верша, межамі якой выступаюць націскі.

Семантыка (грэч. semantikos – пазначае, знак) – 1. раздзел мовазнаўства і логікі, які даследуе праблемы, звязаныя з сэнсам, значэннем і інтэрпрэтацыяй знакаў і знакавых сістэм; 2. – значэнне, сэнс фальклорнага тэксту.

Сілаба-танічны тып вершаскладання, сілаба-танічны верш – спосаб арганізацыі паэтычнага тэксту, які сумяшчае рысы сілабічнага верша (наяўнасць цэзуры) і літаратурнага верша (стопная арганізацыя, рыфма).

Сілабічны тып вершаскладання, сілабічны верш (грэч. syllabe – склад) – у народнай песеннай паэзіі спосаб арганізацыі тэксту, заснаваны на прынцыпе складання, падсумаванні складовых груп, падзеленых цэзурай; тое ж, што і цэзурны верш.

Сінкрэтызм (грэч. sinkrētismos – злучэнне) – першапачатковая злучнасць, якая характарызуе архаічны стан чаго-небудзь; найважная рыса фальклору.

Сінтаксіс (грэч. syntaxis – пабудова, парадак) — правіла пабудовы сказу ў мове.

Сінхранічны метад – метад вывучэння фактаў і з’яў, якія супадаюць у часе (у супрацьлегласць дыяхранічнаму метаду).

Сістэма ладовых апазіцый – проціпастаўленне апорных і неопорных тонаў, галоўнага апорнага і пабочных апорных тонаў. Гэтыя апазіцыі дзейсныя як у гарызантальным, так і вертыкальным аспектах ладу. Яны вызначаюць

меладычнае разгортванне напеву, яго інтанацыйны контур, а таксама чаргаванне сугуччаў.

Сістэматыка – адна з формаў навуковага спазнання; яе сутнасць ў групоўцы матэрыялу па вызначаных прыкметах, што спрыяе яго ўпарадкаваньні і выяўленьню істотных заканамернасцяў.

Сістэматыка ладаў – па гукавым аб'ёме: вузка-аб'ёмныя і шырока-аб'ёмныя; па інтэрвальным кроку паміж ступенямі: ангемітонныя (у тым ліку целатонныя, пентатаначныя) і дыятанічныя; па суадносінах апорных тонаў: цэнтраваныя і нецэнтраваныя.

Сістэмы злічэння рытму – вызначаюцца кратнасцю суадносін доўгіх і кароткіх складовых часоў: двайковая – з суадносінамі даўжыні/сцісласці ў прапорцыі 2:1 (доўгі – □ : кароткі – ℳ) і трайковая – з суадносінамі даўжыні/сцісласці ў прапорцыі 3:1 (доўгі – □& : кароткі – ℳ і □).

Складовая група – слова ці група граматычна злучаных паміж сабой слоў – асноўная будаўнічая адзінка сілабічнага верша; валодае сэнсавай і сінтаксічнай самастойнасцю.

Складовая музычна-рытмічная форма (СМРФ) – вынік каардынацыі паэтычнага тэксту і напеву; адлюстроўвае кампазіцыйна-рытмічны ўзровень песеннай формы.

Складовая норма верша – мадэль верша, якая прысутнічае ў свядомасці народных выканаўцаў і на якую яны арыентуюцца падчас спеву; прадугледжвае колькасныя адхіленні, якія дапускаюцца часовай структурай напеву.

Складовы рытм – рытм вымаўлення складоў у спеве.

Складовы час – працягласць ці сума музычных працягласцяў, якія прыходзяцца на адзін склад.

Слыхавы запіс – запіс фальклорных твораў, які гістарычна папярэднічаў гукапісу; спосаб нотнай фіксацыі музычна-фальклорных твораў на слых, пры якім яны паўстаюць у абагульненым выглядзе, без якой-небудзь дэталізацыі; не перадае шматлікія выканальніцкія асаблівасці і спецыфіку манеры інтанавання.

Стапа – рэгулярна паўтаральная група складоў, падпарадкаваная аднаму націску. С. – элементарная адзінка літаратурнага і народнага сілаба-танічнага верша.

Стопны верш – сілаба-танічны верш, які быў запазычаны музычна-фальклорнай традыцыяй разам з іншымі элементамі гарадской культуры. Заснаваны на рэгулярным чаргаванні моцных (ударных) і слабых (ненаціскных) складоў.

Структура – сукупнасць устойлівых сувязяў і адносін паміж элементамі музычна-фальклорнага тэксту, якая забяспечвае яго цэласнасць і тоеснасць самому сабе пры зменах умоў выканання і выканальніцкім вар'іраванні.

Структурна-аналітычная графіка (ранжыр) – спосаб размяшчэння нотнага тэксту, які дае найболей навочнае прасторавае ўяўленне пра часавую структуру музычна-фальклорнага твора.

Структурная тыпалогія – кірунак у навуцы (лінгвістыцы, этналінгвістыцы, этнамузыкалогіі і інш.), для якога характэрны сістэмны падыход да аб'екта, які вывучаецца, выяўленне ў ім утоеных глыбінных мадэляў і іх наступная класіфікацыя. Адзін з відаў сістэматыкі, які выяўляе сістэмна-іерархічныя адносіны паміж структурамі музычна-фальклорных тэкстаў.

Субтоны – гукі, якія размешчаны ніжэй галоўнага апорнага тону. У ладагукараднай схеме іх прынята пазначаць рымскімі лічбамі, якія ідуць у парадку выдалення ад галоўнага апорнага тону. Гукі, размешчаныя вышэй галоўнага апорнага тону, пазначаюцца арабскімі лічбамі.

Танічны тып вершаскладання, танічны верш – у народнай песеннай паэзіі спосаб арганізацыі паэтычнага тэксту пры дапамозе спарадкаванай сістэмы пазіцыйных націскаў (іктаў) – акцэнтаў (інакш – акцэнтны верш).

Танок — лакальная назва карагоду, які выконваўся ў вяснова-летні перыяд. Звычайна ў "разгульванні" танка бралі ўдзел толькі жанчыны.

Тонкі голас – рэгістрава кантрасная сольная партыя, вынесеная ў верхні рэгістр, якая ўяўляла сабой падгалосак да асноўнай выканальніцкай партыі, размешчанай у ніжнім рэгістры. Уласцівая беларускім традыцыйным шматгалосым спевам з падводкай.

Тыпы інтанавання – песеннае, галашэнне, эпічнае (дэкламацыйнае), інтанаванне, скандаванне; вызначаюцца ў першую чаргу культурнымі функцыямі музычна-фальклорных тэкстаў. У рамках песеннага інтанавання вылучаюцца абрадавае і неабрадавае.

Умоўныя абазначэнні – графічныя знакі для абазначэння тэсітурных, гукавышынных, рытмічных і тэмпавых асаблівасцей фалькларыстычнай натацыі.

Унутрыскладовы распеў – меладычны зварот, які прыходзіцца на адзін склад паэтычнага тэксту; асабліва характэрны для працяглых лірычных песень.

Фальклорна-этыёграфічны комплекс – сукупнасць культурных тэкстаў, якія злучаны з рытуалам (вяселлем, пахаваннямі і г.д.) ці этыкетнымі формамі паводзінаў (застоллем, вячоркамі і інш.).

Фізічная музыка – гукі прыроды: завыванне ветру, грымоты, шум дажджу і г.д.

Фіналіс – заключны тон напеву, які часта з'яўляецца яго галоўным апорным тонам.

Флуктуацыя строю (англ. fluctuation – ваганне, няўстойлівасць) – спецыфічная рыса вакальнага ладу традыцыйных песень, якая складаецца ў яго

патэнцыяльнай здольнасці да паступовай змены вышыні (як правіла, у бок падвышэння).

Формула складовага рытму – мадэль малой структурна-рытмічнай адзінкі цэзураванага напеву, якая базуецца на складовай групе верша; мае тыпізаваны рытмічны малюнак у адпаведнасці з колькасцю складоў у складовай групе. Пры павелічэнні колькасці складоў адбываецца драбненне нарматыўных складовых часоў формулы, што дазваляе захаваць яе часавую стабільнасць.

Функцыянальнае аднагалоссе – тып народнага шматгалосся, які характарызуецца функцыянальнай аднастайнасцю ўсіх галасоў у ансамблі. Відамі функцыянальнага аднагалосся з'яўляюцца: аднарэгістравая, двухрэгістравая і дыферэнцыяваная гетэрафонія.

Функцыянальнае двухгалоссе – тып народнага шматгалосся, які характарызуецца наяўнасцю дзвюх галасавых партый у ансамблі, якія адрозніваюцца па функцыі. Віды функцыянальнага двухгалосся: з падгалоскам, які саліруе, з ансамблевым падгалоскам, з рэгістравым падваеннем адной ці абедзвюх галасавых партый.

Харэй – двухскладовая стапа з метрычнай формулай / – .

Хордафоны – музычныя інструменты, крыніцай гуку якіх з'яўляецца нацягнутая струна (цымбалы, гуслі, бандура, ліра, балалайка, домра, і г.д.).

Цэзура – мяжа паміж складовымі групамі сілабічнага верша; у запісах тэкстаў яна фігуруе ў выглядзе падзяляльнай рысы /, у запісах формулы верша яна фіксуецца знакам +.

Цэзурны верш – гл. Сілабічны верш.

Цэнтраваныя лады – лады, у якіх адзін з апорных тонаў вылучаецца ў якасці галоўнага, падпарадкоўваючы сабе астатнія (пабочныя апорныя тоны).

Часавік – верш са зменлівай з радка ў радок колькасцю складоў, рытміка якога падпарадкавана музычна-часовай арганізацыі напеву.

Шматгалоссе – складовы тып фактуры, кожная выканальніцкая партыя якога (“голос”) валодае ў напеве структурнай самастойнасцю. Тыпы народнага шматгалосся — функцыянальнае аднагалоссе і функцыянальнае двухгалоссе; вызначаюцца функцыямі галасоў у ансамблевым спевае. Функцыянальна аднастайныя галасы складаюць галасавую партыю, якая можа ўвасабляцца як у сольнай меладычнай лініі, так і ў пучку галасоў. Адрозненне паміж галасавымі партыямі ўсведамляецца народнымі выканаўцамі і знаходзіць выраз у традыцыйнай пеўчай тэрміналогіі (бас, галаснік, падводка, падцяг і г.д.). Кожны з тыпаў шматгалосся рэалізуецца ў некалькіх відах, якія вызначаюцца ступенню меладычнай самастойнасці галасоў, тэмбрам, вышынёй гучання, індывідуальным ці групавым увасабленнем галасавой партыі.

Этнаарганалогя – вобласць этналогіі, якая займаецца вывучэннем народных музычных інструментаў.

Этнаграфія – апісанне жыццёўладкавання народа і яго традыцыйнай культуры.

Этналінгвістыка – комплексная навуковая дысцыпліна, якая вывучае традыцыйную культуру і міфалогію з дапамогай лінгвістычных метадаў.

Этналогія – навука пра этнасы.

Этнамузыкалогя — кірунак у музыказнаўстве, які займаецца вывучэннем традыцыйнай музычнай культуры.

Этнапедагогіка – кірунак у педагогіцы, які вывучае псіхалага-педагагічныя прыёмы і метады, выпрацаваныя ў традыцыйнай народнай культуры.

Ямб – двухскладовая стапа з метрычнай формулай - /.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ